

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS MOKSLŲ BAKALAURO PROGRAMA

MARK VERŠILOV
IV kurso studentas

Rusijos karinės kultūros socialinis aspektas: prieš ir po Gruzijos karo

BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovas: Dr. Deividas Šlekys

Vilnius
2017

BAKALAURO DARBO PRIEŠLAPIS
(įrašamas po titulinio lapo)

Bakalauro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(parašas)

.....

(v., pavardė)

Bakalauro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Bakalauro darbo gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „*Rusijos karinės kultūros socialinis aspektas: prieš ir po Gruzijos karo*“ yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Mark Veršilov

(parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Veršilov M. *Rusijos karinės kultūros socialinis aspektas: prieš ir po Gruzijos karo:*

Politikos mokslų specialybės, bakalauro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; Darbo vadovas D. Šlekys. V, 2017. – 40 p.

Reikšminiai žodžiai: karinė kultūra, strateginis pakantumas, militarizacija, karas, karinė reforma, Rusija.

Šiame darbe yra nagrinėjama Rusijos karinės kultūros būklė po Sovietų Sąjungos griūties ir stebima, kaip ji keičiasi po Gruzijos karo 2008-aisiais metais. Darbe vertinama tik socialinė karinės kultūros pusė – žiūrima į kariuomenės profesionalumą pagal Samuel Huntington'o ir Morris Janowitz'o profesionalaus kario apibrėžimą, stebima sąveika tarp karinės kultūros ir visuomenės, remiantis Dima Adamsky – nesigilinama į taktinį ar strateginį karybos kultūros lygį. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados apie įvykusį pokytį karinėje kultūroje, kurio buvo ieškoma remiantis atvirai prieinama informacija įvairiuose šaltiniuose ir pritaikant pasirinktą teorinę matricą, kartu susiejant visą tai su pokyčiu visuomenės nuomonėje bei jos militarizacijos lygyje. Taip pat išvadose pabrėžiamas nusistovėjusio akademinio požiūrio į Rusijos ginkluotąsias pajėgas klaidingumas.

Turiny

Įvadas.....	6
Teorinis pagrindas	8
Karinė kultūra Rusijos Federacijoje iki 2008 m.....	14
Lūžio taškas – Gruzija	20
Gruzijos karo kontekstas	20
Pokyčiai po karo	21
Pokyčių rezultatai	30
Išvados	34
Literatūros sąrašas	37
Summary.....	40

Ivadas

Kariuomenė visais laikais buvo ir yra viena tų sričių, kuri apipinta įvairiausiais tyrimais – nuo filosofinių pamąstymų apie kario gyvenimą ir jo charakterį, iki techninių-taktinių kariavimo būdų aprašymo iš technologinės, istorinės ar ateities karų perspektyvos. Viena iš populiariesnių kariuomenės tyrinėjimo krypčių yra jos, kaip organizacijos, kultūra. Tačiau, kas gi tai yra karinė kultūra?

Dažnam piliečiui žodis „kultūra“ asocijuojasi su tam tikra egzotika – tolimų kraštų žmonėmis, jų gyvenimo ypatybėmis, keistais mitais ar tradicijomis, ritualais ir net valgymo įpročiais. Žinoma, visa tai įeina į kultūros apibrėžimą, tačiau toli gražu nėra galutinė jo forma. Terminas „kultūra“ pirmą kartą buvo įvestas socialiniuose moksluose daugiau nei prieš šimtą dvidešimt metų ir šiai dienai susidaro iš 250 skirtingų apibrėžimų.¹ Tačiau net ir nesant vieningam apibrėžimui, kas yra kultūra, mokslininkai sutaria, jog tai yra tam tikras vertybių ir įsitikinimų rinkinys, kuris suteikia žmonėms bendrą pagrindą interpretuojant tam tikrus įvykius. Kitaip tariant, kultūra – tai žmonių sukurta įsitikinimų sistema, kuri daro įtaką jų elgesiui ir kasdieni rutinai, keičia jų praktikas ir organizuoja gyvenimą.² Taip atrodo labai apibendrintas kultūros apibrėžimas, tačiau jis kuo puikiausiai tinka apibrėžti ir karinei kultūrai, kurią taip pat galima įvardinti kaip taisyklių ir praktikų visumą, besiformavusią šimtmečiais įvairių šalių kariuomenėse. Pabrėžtinas yra ir tas faktas, jog dėl karinės kultūros ilgalaikio formavimosi, dažnai sunku paaiškinti kai kurių organizacinių praktikų egzistavimą kariuomenių viduje, kadangi jos formavosi veikiamos kompleksinių kintamųjų, kurie net ne visada gali būti išmatuoti ir įvardinti sociologų ar net istorikų.³

Karinė kultūra nėra paprastas taisyklių rinkinys, kurį žmogus, atėjęs į kariuomenę priima, o išėjęs atmeta ir pamiršta. Tai yra taip smulkiai aprašyta ir indoktrinuojama kariams terpė, jog ji tampa žmogaus dalimi, įdiegia jam lojalumo jausmą šiai ganėtinai uždarei bendruomenei – tampa individo kultūrinio palikimu, kurio jis negali atsisakyti ir kuris reglamentuoja jo veiksmus toli už oficialių tarnybos pareigų.⁴ Taip kario etosas, apie kurį kalbėjo ir tebekalba ne vienas autorius, tampa žmogaus etosu, su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis – privalumais ir trūkumais.

Tokiu būdu karinė kultūra pradeda veikti ne tik pačios organizacijos viduje esančius individus ar jų gyvenimus, bet taip pat tie individai, sąveikaudami su „išoriniu“ pasauliu, perduoda dalį savo kultūrinio palikimo civiliams, nesusijusiems su karine kultūra ar perima dalį „civilinės“ kultūros.

¹ Allan D. English, *Understanding Military Culture: a Canadian perspective*. McGill-Queen's University press, Montreal & Kingston, London, Ithaca, 2004. p. 15

² Ten pat.

³ Williamson Murray, „The Future of American military culture. Does military culture matter?“ *Orbis*, Vol. 43, Issue 1, 1999. p. 28

⁴ Morris Janowitz, *The professional soldier. A social and political portrait*. The Free Press, New York, 1968. p. 175

Šiame darbe tokia kultūrų sąveika bus nagrinėjama Rusijos kontekste, kuri laiko save demokratine valstybe – tai turėtų leisti giliau pažvelgti į karinės kultūros pokyčius ar jų nebūvimo priežastis.

Bendrai kalbant, įvairių tyrėjų susidomėjimas Rusija visada buvo didžiulis, ypač jos kariuomene. Šis susidomėjimas dar labiau išaugo, kuomet 2008-aisiais metais kilo Rusijos – Gruzijos karas. Tačiau smarkiausią postūmį, tyrinėjant šią kariuomenę ir jos būklę, davė 2014-aisiais metais Rusijos aneksuotas iš Ukrainos Krymas bei *de facto* intervencija į Rytų Ukrainos teritorijas. Po Sovietų Sąjungos (SSRS) žlugimo ilgai merdėjusi kariuomenė, staiga parodė pasauliui, kad nėra visiškai žlugusi ir net priešingai – atsigaunanti. Bet ar tikrai taip yra?

Didelė dalis šaltinių, į kuriuos referuoja tiek straipsnius apie Rusijos kariuomenę rašantys autoriai, tiek ir šiame darbe dalis apžvelgiamų straipsnių, buvo parašyti dar iki jau minėtų Gruzijos ir Ukrainos įvykių (pavyzdžiui, Z. Barany: „Politics and the Russian armed forces“⁵). Tad kyla klausimas, ar vis dar galima remtis tokiu požiūriu į Rusijos karinę kultūrą, koks yra pristatomas ją tyrinėjusių autorių ir besirėmusių jau senokai parašytais, ir mano žemiau vardinamais, kariuomenės problemų pavyzdžiais? Būtent į šį klausimą bus bandoma atsakyti šiame darbe.

Pirmiausia, bus apžvelgiamas rusų kariuomenės bendras vaizdas, remiantis būtent tais šaltiniais, kurie, arba buvo parašyti iki Gruzijos karo metų, arba vis dar remiasi tokiais šaltiniais, bet parašyti jau kiek po minimų įvykių. Tam, kad būtų lengviau suvokti, kokie, teoriškai, yra „sveikos“ kariuomenės požymiai, būtina atsižvelgti ne vien į problemas aprašančius ir nagrinėjančius mokslinius straipsnius. Šiam tikslui bus pasitelktas tam tikras teorinis pagrindas (žr. žemiau), leidžiantis suprasti, kaip sociologai suvokia, kas yra Rusijos karinė kultūra, kokia yra ta rusiškoji armija ir koks yra jos teorinis ryšys su likusia visuomenės dalimi. Vėliau, pasitelkiant įvairių, atvirai prieinamų, šaltinių turinio analizę, kartu su rusakalbės žiniasklaidos turinio monitoringu, bus bandoma išsiaiškinti, kiek yra pasikeitusi Rusijos kariuomenės būklė nuo menamų įvykių, susiejant ją su karine kultūra ir jos (ne)pasikeitusia įtaka civilių-kariškių santykiams. Šie iškeliami darbo uždaviniai, parodysiantys priežastinius ryšius, turėtų padėti vertinant, ar vis dar galima vadovautis iki Gruzijos karo rašytais teiginiais apie Rusijos kariuomenę ir jos santykį su visuomenę.

Verta pabrėžti, jog šiame darbe civilinė, arba pilietinė, Rusijos visuomenės kultūra nebus nagrinėjama kaip atskiras ir visiškai skirtingas nuo karinės kultūros, darinys. Tokio pasirinkimo logika yra gana paprasta ir puikiai gali būti iliustruota Vladimiro Putino žodžiais: „Kiekvienas mūsų šalies pilietis turi suprasti, kad tarnyba armijoje – tai ne tik garbinga pareiga. Be kariuomenės negali būti šalies. Nėra armijos – nėra Rusijos. <...> žmonės turi žinoti savo teises, įskaitant kariuomenę, tam, kad

⁵ Zoltan Barany, „Politics and the Russian Armed forces“, Zoltan Barany, Robert G. Moser (ed.), *Russian Politics. Challenges of Democratization*. Cambridge University Press, 2001.

galėtų tas teises apsiginti, suprantama – Armijos įstatų rėmuose.“⁶ Šis pasakymas rodo, jog visuomenė turi būti subordinuota kariuomenei, o tai reiškia, jog ir visiškai savarankiškos civilinės kultūros nagrinėjamoje šalyje nėra. Savarankiškos civilinės kultūros nebuvimu galutinai įtikina sociologas Levas Gudkov‘as, savo interviu pabrėždamas, jog istoriškai Rusijoje ne visuomenė kūrė valstybę (kaip tai vyko Vakaruose), bet valstybė kūrė visuomenę, todėl šioje šalyje atskiras individas yra nieko vertas, o valstybė – tai viskas – tai aukštesnius interesus turintis darinys, kuriam individas yra subordinuojamas.⁷ Toks pasakymas sutampa su karinės kultūros visa esme.

Teorinis pagrindas

Prieš pradėdant nagrinėti dabartinę Rusijos karinę kultūrą ar ieškoti jos pokyčių, privalu apsibrėžti, kokia karinė kultūra gali būti, kaip ją mato įvairūs sociologai ir kaip tai atsispindi Rusijos kariuomenės kontekste.

Savo esme karinė kultūra negali būti atsiejama nuo ją rekrutams diegiančių ir jau kurį laiką tarnaujančių karininkų, kaip ir negali būti atskiriama nuo pačių karių psichologinio portreto bei to, koks tas karys ar karininkas turi būti. Ne mažiau svarbu suprasti ir tą faktą, jog karinė kultūra negali būti visiškai atsiejama nuo civilinės kultūros ir, bent teoriškai, nuo civilinės kontrolės. Todėl svarbu apsibrėžti rėmus ne tik aplink pačią karinę Rusijos kultūrą, bet ir paaiškinti, kaip ar koku mastu karinė kultūra gali būti priklausoma nuo likusios visuomenės kultūros ir kontrolės.

Kaip jau minėta anksčiau, karinė kultūra yra neatsiejama nuo paties tos kultūros puoselėtojo – karinių struktūrų nario – ar tai būtų paprastas karys, karininkas ar jau generolas. Ši kultūra yra stipriai paremta kario etosu – tam tikrų taisyklių ir nusistovėjusių praktikų rinkiniu, kuriuo visa organizacija besivadovauja. Apie tai gana tiksliai pasisako Samuel‘is Huntington‘as savo knygoje „The soldier and the state“. Jis nevienareikšmiškai leidžia suprasti, jog žmogus, besilaikantis karinės etikos iš esmės yra „hobbsiškas“ žmogus.⁸ Toks žmogus, T. Hobbes‘o teigimu, yra akla geismų mašina, valdoma instinktų – tarsi nepasotinamas žvėris, kuris, galiausiai, kovoja prieš visus. Šis pasisakymas įgauna prasmę, kuomet jis susiejamas su S. Huntingtono karinio mentaliteto sąvoka, kuri teigia, jog karys yra įsitikinęs taikos meto absurdiškumu, o karinis konfliktas plėtoja žmogaus aukščiausias moralines ir intelektines savybes. Toks žmogus teigiamai vertina agresyvias nacionalines

⁶ *Vesti.ru*, „Владимир Путин: без армии не будет страны“, 2006. <<http://www.vesti.ru/doc.html?id=78525&cid=7>> [žiūrėta 2017.04.17]

⁷ Лев Гудков, „Прославление победы – способ коллективного самоутверждения“, *Лента.ру*, 2016. <<http://www.levada.ru/2016/05/08/proslavlenie-pobedy-sposob-kollektivnogo-samoutverzheniya/>> [žiūrėta 2017.04.18]

⁸ Samuel Huntington, *The soldier and the state. The theory and politics of civil-military relations*. Harvard university press, London, 2003. p. 63

politikas, nepalankiai žiūri į demokratiją.⁹ Taigi, Hobbes'o „visų karas su visais“ jam atrodo logiškas ir moralus.

Tačiau, moderni karinė kultūra nėra vien vadovavimasis kraštutinėmis kategorijomis. Į šių laikų karinį etosą smarkiai įsiterpia ir politika – čia ir atsiranda karinės kultūros sąveika su civiline – per civilių kontrolę virš kariuomenės. Apie tai S. Huntingtonas taip pat kalba. Autorius pabrėžia kariškosios etikos vieną iš bruožų – profesionalumą. Anot jo, tikras karys yra profesionalus karys tik tada, kai jis vykdo savo tiesiogines, su profesija susijusias, užduotis, ir nesamprotauja apie tų veiksmų politinę reikšmę – politikos laukas turi būti paliktas civilinei kontrolei, kuri gali būti dvejopa: subjektyvi arba objektyvi.¹⁰ Subjektyvi civilinė kontrolė pasiekia savo tikslą „civilizuojant“ kariuomenę – darant ją visuomenės ir valstybės veidrodiniu atspindžiu. Visa tokios kontrolės esmė – nepriklausomo karinės įtakos lauko atmetimas ir beveik visiškas jo subordinavimas civilinei priežiūrai.¹¹ Kita, objektyvi, kontrolės forma pasiekia savo tikslą militarizuojant kariuomenę, darant ją valstybės įrankiu¹² – tai pasiekama pripažįstant karinės struktūros profesionalumą, nes tik profesionalus karys ir profesionali kariuomenė žino savo pareigas, vietą, yra pasiruošusi įgyvendinti visus įsakymus, gaunamus iš civilinės valdžios struktūrų. Kaip matome, kario etosas, pagal šį autorių, yra kone tiesiogiai priklausomas nuo civilinės valios, kas reiškia ir karinės kultūros priklausomumą nuo pilietinės kultūros, kurios atspindžiu ši turėtų būti.

Plėtodamas civilinės kontrolės virš kariuomenės idėją, S. Huntington'as prieina išvados, kad kuo labiau anti-militaristinė ideologija vyrauja visuomenėje – tokia kaip liberalizmas ar marksizmas – tuo labiau kariuomenės balsas valstybėje yra nusilpęs, o tam, kad šis balsas sustiprėtų, kariuomenė turi atsisakyti savo profesionalumo ir pradėti kištis į politinius valstybės valdymo reikalus.¹³ Kitas gi variantas tokiose anti-karinėse visuomenėse yra kariško profesionalumo išlaikymas išliekant izoliuotai nuo likusios visuomenės dalies.

Su tokiomis mintimis apie kariuomenės izoliaciją nuo likusios visuomenės ir tik tada pasiekiamą profesionalumą nesutinka kitas autorius – Morris'as Janowitz'as. Savo knygoje šis autorius teigia, kad kariuomenės lojalumas ir paklusnumas, visuomenės poreikių ir interesų gynimas priklauso ne nuo kariuomenės „profesionalios izoliacijos“, bet nuo to, kiek visuomenė yra pasiruošusi gerbti savo kariuomenės garbės idealą, kuris, interpretuojant autoriaus mintis, yra karinio etoso pagrindas.¹⁴ Tarnybos garbė, ypač karinėse struktūrose, yra svarbiausias dalykas. Garbė laikosi ant kelių pamatinių

⁹ S. Huntington, p. 60

¹⁰ Ten pat, p. 83

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

¹³ Ten pat, p. 94

¹⁴ M. Janowitz, p. 215

principų – asmeninės ištikimybės, save reguliuojančios draugijos, arba brolybės, bei šlovės siekimo, kuri istoriškai tapo svarbiausiu kario garbės ingredientu.¹⁵ Taigi, matome, kad karinė kultūra taip pat neatsiejama nuo šlovės ir garbės troškimo. Tačiau šlovė ir garbė turi prasmę kariuomenėje tik tuomet, kai ji yra pripažįstama iš išorės – iš visuomenės. Kartu su pripažinimu, kariuomenė siekia prisitaikymo prie visuomenės vertybių, kas tik didina jos, kaip organizacijos, autoritetą visuomenės akyse. Tam padeda civilių integravimas ir patikėjimas tam tikrų užduočių būtent civiliniams ekspertams. Besivystant technologijoms, kariuomenės yra priverstos pritraukti vis daugiau specialistų iš civilinio lauko. Toks nuolatinis civilinio personalo pritraukimas vykdyti tam tikras karines užduotis, duoda stiprų impulsą ir išjudina karinį tradicionalizmą bei polinkį į autoritarines gyvenimo formas.¹⁶ Akivaizdu, jog šioje vietoje susikerta dvi skirtingos kultūros – karinė ir visuomeninė – kur visuomeninė, šiuo atveju, yra stipresnė ir primeta savas vertybes užsistovėjusiam tradicionalizmui karinės struktūrose. Bent jau taip galima suprasti iš M. Janowitz'o minčių.

Remiantis kariškos garbės apibrėžimu, kuris yra tiesiogiai susijęs su karine kultūra, galima išaiškinti, koks, anot M. Janowitz'o, yra profesionalus karys. Kaip rašo pats autorius savo knygoje, demokratinėje valstybėje profesionalus karys yra „virš politikos“, bet tai nereiškia, jog šis negali imtis tam tikrų veiksmų ir praktikų, siekdamas gerinti kariuomenės sąlygas. „Virš-politinis“ karys neturi prisirišti prie vienos politinės jėgos ar viešai reikšti tokį palaikymą.¹⁷ Toks profesionalumo apibrėžimas neatmeta galimybės daryti spaudimą politikams ir reikalauti daugiau ir geresnių sąlygų karinėms struktūroms. Pabrėžtina, kad toks profesionalumo apibrėžimas, pagal autorių, galioja tik demokratinės teorijos terpėje. Autoritarinėje valstybėje, profesionalaus kario apibrėžimas jau skiriasi ir jo „virš-politiškumas“ čia jau reiškia elementaraus *status quo* palaikymą ir nieko daugiau.¹⁸

Kitą vertus, negalima pamiršti ir to fakto, jog dažnai civilinė kontrolė virš kariuomenės yra stipriai paremta pačios kariuomenės konsultacijomis – techninių ir kitokių specializuotų žinių perdavimu civiliams, kad šie galėtų priimti labiau kompetentingus sprendimus. Šioje vietoje karinėms struktūroms atsiranda proga „sukčiauti“ ir manipuliuoti tais duomenimis, kad iš valdžios gautų daugiau, negu jiems reikia arba net įtrauktų į kokį nors karą, į kurį civilinė valdžia, priešingu atveju, neįsitrauktų dėl per didelių kaštų. Taip pat kariuomenė gali, tokiu būdu, vengti vykdyti vienokius ar kitokius įsakymus, teigdama, jog tai yra neįmanoma ar per brangiai atsieisianti užduotis, o kraštutiniu atveju – raportuoti, jog nepavyko įgyvendinti užduoties dėl vienos ar kitos priežasties. Dėl šių priežasčių, civilinė valdžia gali siekti didesnio paklusnumo per jai palankesnių karininkų pasirinkimą ir jų iškėlimą

¹⁵ M. Janowitz, pp. 220-224

¹⁶ Ten pat, p. 32

¹⁷ Ten pat, p. 233

¹⁸ Ten pat.

į valdančiuosius kariuomenės organus – kuo labiau šie pritaria civilinės valdžios pažiūroms, tuo geriau pačiai valdžiai.¹⁹ P. Feaver'is, šioje vietoje gana aiškiai parodo, kaip į civilių ir kariškių santykius galima žvelgti per patrono ir pavaldinio teoriją, kuri nusako, kaip patronas deleguoja tam tikrą autonomiją savo pavaldiniui, tačiau tuo pat metu išlaiko atitinkamus kontrolės mechanizmus. Šiuo atveju, atitinkamas kontrolės mechanizmas, neleidžiantis demokratinės valstybės kariuomenei vengti vykdyti civilinių įsakymų, yra garbė – tokia pat garbė, apie kurią kalbėjo anksčiau minėtas M. Janowitz'as. Antrindamas jam, P. Feaver'is teigia, jog kariuomenės vengimas vykdyti demokratinės civilinės valdžios įsakymą yra tolygus negarbingam elgesiui, net jeigu visos kitos aplinkybės nurodo, kad kariuomenė turėtų taip pasielgti.²⁰ Taikant patrono ir pavaldinio teoriją civilių – kariškių santykiams, galima lengviau išvelgti tuose santykiuose užprogramuotą problemą. Tiek kariuomenė, tiek visuomenė gali turėti kažkokią bendrą nacionalinio saugumo viziją ar doktriną. Tačiau nei vieni, nei kiti nėra neklystantys žinovai, todėl negali absoliučiai teisingai įvertinti, kas geriau šalies saugumo doktrinai. Kariuomenė nacionalinio saugumo prioritetus gali matyti vienaip, civilinė valdžia – kitaip. Būtent šioje vietoje gali kilti konfliktas tarp jų dviejų. Vis dėlto, kertinis demokratiškos valstybės bruožas, žvelgiant per civilių – kariškių santykių prizmę, yra tas, jog čia valdžia gali klysti – ji turi teisę reikalauti vykdyti tokią nacionalinę politiką, kokia, jų manymu, yra geriausia. Kariuomenė, tokioje valstybėje, turėtų patarinėti dėl nacionalinio saugumo politikos bei aiškinti, kad viena ar kita kryptis gali būti kenksminga valstybei, tačiau jokių būdu neturėtų priešintis tokios politikos įgyvendinimui.²¹ Akivaizdu, kad ši P. Feaver'io teorija, vis dėlto, tiesiogiai vargu ar gali būti taikoma Rusijos Federacijos sistemai, jų civilių – kariškių santykiams, tačiau tai bus puiki atsvara ir atspirties taškas palyginimui to, kaip tos šalies viduje karinė kultūra paveikia kariuomenės ir visuomenės tarpusavio bendradarbiavimą, jeigu toks yra.

Pabrėžtina ir tai, jog ne tik P. Feaver'io teorija dažniausiai yra taikoma demokratinėms valstybėms – nagrinėjamų S. Huntington'o ir M. Janowitz'o profesionalių karių teorijos taip pat gana dažnai matomos kaip demokratinių valstybių kariuomenių tyrimui skirtas instrumentas. Tačiau šių autorių naudojama prieiga leidžia jų teoriją taikyti ir autoritariniams režimams, mat ji yra ganėtinai universali, kuomet yra kalbama apie profesionaliam kariui būdingus bruožus. O civilinė kontrolė, apie kurią taip pat daug kalbama, nėra apibrėžiama kaip civilinė-demokratinė kontrolė, dėl ko šios teorijos gali būti taikomos ne tik demokratinėms valstybių santvarkoms ir jų ginkluotosioms pajėgoms.

¹⁹ Peter D. Feaver, *Armed Servants*. Harvard University Press, Cambridge, 2005. p. 59

²⁰ Ten pat, p. 64

²¹ Ten pat, p. 65

Norint nagrinėti pačios Rusijos karinę kultūrą, o ne jos teorines abstrakcijas, reikia būtinai atsižvelgti į kito autoriaus pamąstymus apie šią šalį, jos ginkluotąsias pajėgas ir jų santykį su civiliais. Dima Adamsky savo knygoje aiškina, kad rusiškoji kultūra iš esmės yra kolektyvistinė – dešimtmečiais ji buvo formuojama Sovietų Sąjungoje, buvo diegiama, jog individualūs žmonių poreikiai ir teisės turi būti subordinuoti kolektyviniam gėriui, dažnai, abstrakčiam bendram tikslui, besilaikančiam ant geresnio gyvenimo ateityje vizijos. Ruso-sovietinis mentalitetas susiformavo tokiu būdu, kad valdžios hierarchija tapo visuomenės hierarchija, o kolektyvinė sąmonė tapo viršesnė ir stipresnė nei individuali.²² Šioje vietoje galima išvelgti civilinės kultūrinės aplinkos palankumą įsivyranti karinei kultūrai ne tik tarp ginkluotųjų pajėgų, bet ir pačioje visuomenėje, mat ir kariuomenėje individo interesai yra subordinuoti bendrajam gėriui ir tikslui.

Dar nuo Rusijos Imperijos laikų, XVIII amžiaus, šioje šalyje vyrauja Aleksandro Suvorovo požiūris į karį. Šis išskirtinis Rusijos Imperijos generolas atvirai aukštino rusų karių išvermę, kantrybę ir drąsą. Kaip ir aštuonioliktajame amžiuje, taip ir posovietinėje Rusijoje, toks kario portretas vis dar išlieka – kariams šioje šalyje diegiama, jog jie gali iškęsti daugiau nelaimių, išgyventi daugiau vargo ir galiausiai vis tiek nugalėti priešą dėl savo aukštų moralinių vertybių.²³ Iš tiesų, per amžius Rusijos kariuomenėje disciplina buvo diegiama brutaliais būdais, reikalaujant ekstremalaus pasiaukojimo – visiško proto ir valios paklusimo – vardan to bendrojo gėrio, Tėvynės labui. Toks „programavimas“ išugdydavo karį, atsparų mirties ir kančių baimei.²⁴ Tai leido kurti strateginę-karinę kultūrą, kuri toleruotų didžiulius žmogiškuosius nuostolius mūšiuose, o technologijos visuomet būdavo antraeilis dalykas – masės daugiklis (*angl. mass multiplier*)²⁵, bet ne techniškesnės kovos būdas. Taip atsiranda strateginis pakantumas (*angl. strategic patience*)²⁶ – didžiulio aukų skaičiaus toleravimas, abejingumas karių aprūpinimui ir gyvenimo sąlygoms, dėmesio nekreipimas į elementarus, žmogui reikalingo, patogumo sovietiniuose tankuose, laivuose ar kitoje technikoje. Iš viso to matyti, kokia formuojama karinė kultūra: istoriškai susiklostęs technologinis atsilikimas nuo Vakarų pasaulio lėmė tą pakantumo kultūrą ir toleranciją, galima teigti, masinėms karių skerdynėms, jų kančioms ir išnaudojimui. Technologijų panaudojimas, siekiant sumažinti karių aukų skaičių niekada nebuvo laikomas izeitimi rusiškoje karinėje tradicijoje, kuri teikė pirmenybę „utilizuojant dvasiškai ir moraliai

²² Dima Adamsky, *The culture of military innovation*. Stanford University Press, Stanford, 2010. p. 39

²³ Ten pat, p. 43

²⁴ Ten pat.

²⁵ Ten pat, p. 44

²⁶ Ten pat.

pranašesnes karių mases“²⁷, vietoje technikos. Kaip bus matoma tolesniuose skyriuose, toks požiūris išliko ir po Sovietų Sąjungos griūtis.

Jau kartą mano minėta valdžios hierarchija nulėmė ir tai, kad visuomenei bei kariuomenei reikalingas savęs sutapatinimas su stipriu lyderiu, kuris apsaugotų juos nuo bejėgiškumo ir chaoso. Toks požiūris taip pat darė įtaką karinės kultūros raidai – bet kokia iniciatyva negalėjo atsirasti hierarchinės struktūros apačioje, tarp eilinių karių – iniciatyviniu pokyčių centru šioje, autoritarinėje, visuomenėje nuolat tapdavo valdžios viršūnė.²⁸ Kariuomenės atveju – tai generalinis štabas.

Kalbėdamas apibendrintai, D. Adamsky Rusijos kultūrinę orientaciją, pagal psichologinių archetipų teoriją, įvardina kaip jautriai – intuityvią, o ne kaip loginę, būdingą Vakarų pasaulio kultūroms.²⁹ Tokia psichologinė kultūra, susiejus ją su negatyvia istorine patirtimi, lėmė tai, jog optimistinis praktiškumas buvo beveik eliminuotas tiek iš civilinės, tiek karinės kultūros – tai reiškia, kad tiesos ir teisingumo paieškos, problemų sprendimo būdai dažniausiai neišeina už retorinio klausimo ribų: „O ką mes galime pakeisti ir kas gi kaltas?“³⁰ Akivaizdžiai, šioje valstybėje su problemomis kovojama jas ignoruojant – tai iš dalies paaiškina kariuomenės nenorą reformuotis.

Taigi, kaip matome iš visų šių autorių pasisakymų, karinė kultūra nėra kažkoks atskiras nuo visuomenės, individo ar valstybės, darinys. Karinė kultūra stipriai priklauso tiek nuo istoriškai susiklosčiusių aplinkybių šalies kariuomenėje, tiek nuo toje kariuomenėje tarnaujančių žmonių ir jų santykio su civiliais bei valdžia. Aiškiausiai apie tai kalba D. Herspring‘as³¹, aprašydamas tris pagrindinius karinės kultūros komponentus. Pirmuoju punktu jis įvardina vykdomąją valdžią: autoriaus teigimu, ypač svarbu, kad civilinė valdžia aiškiai ir tiksliai vadovautų kariuomenei, kad ši nepanirtų į chaosą (kas, iš esmės, ir atsitiko su Rusijos kariuomene po SSRS žlugimo. (žr. toliau)). Antrasis autoriaus išskirtas punktas – pagarba karių profesionalumui ir ekspertinėms žinioms. Kariuomenė bus pasirengusi vykdyti civilių įsakymus, bet mainais ji tikisi, kad bus atsižvelgta į sukauptą patirtį ir ekspertiškumą, priimant svarbius nacionaliniam saugumui sprendimus. Šią mintį išsakė ne vienas mano minėtas autorius. Galiausiai, kaip teigia D. Herspring‘as, turi būti aiški vadovavimo ir atsakomybių grandis, kad būtų užtikrintas karinių pajėgų veiksnumas.

Išsiaiškinus, kas yra karinė kultūra, nuo ko ji priklauso ir ką lemia, galima pereiti prie Rusijos atvejo nagrinėjimo – konkrečiau: aiškintis, ar toks rusiškosios karinės kultūros supratimas, koku remiasi D. Adamsky ir kiti autoriai, tirdami Rusijos karinių pajėgų problematiką, vis dar gali būti

²⁷ D. Adamsky, p. 44

²⁸ Ten pat, p. 49

²⁹ Ten pat, p. 51

³⁰ Ten pat.

³¹ Dale Herspring, „Civil-military relations in the US and Russia“, *Armed forces & Society*, Vol. 35, 2009. pp. 671-672

taikomas aiškinant šios valstybės geopolitinius interesus bei procesus, vykstančius šalies viduje tarp kariuomenės ir visuomenės.

Teorinio pagrindo matrica	
Autorius	Darbe naudojami autoriaus teorijos punktai
S. Huntington'as	Profesionalus karys – vykdo užduotis, nesikiša į politiką, savo srities specialistas. Profesionali kariuomenė – valstybės politikos įrankis, įgyvendinantis visus civilinės valdžios įsakymus.
M. Janowitz'as	Profesionalaus kario bruožai: aukšta motyvacija tarnauti, geras parengtumas, asmeninė ištikimybė, savireguliacija, šlovingos garbės siekimas ir pripažinimas. Ne kariuomenės „profesionali izoliacija“, bet kariuomenės vertybių pripažinimas visuomenėje.
P. Feaver'is	Patrono-pavaldinio teorija civilių ir kariškių santykiuose: vengimas vykdyti įsakymus yra tolygus negarbingam kario elgesiui, nepaisant aplinkybių.
D. Adamsky	Strateginis pakantumas ir pasiaukojimas. Rusijos kariuomenė – už priešą moraliai viršesnė masė. Technologijos – masės daugiklis.

Karinė kultūra Rusijos Federacijoje iki 2008 m.

Rusijos Federacijos karinė kultūra literatūroje dažnai matoma kaip viena nelanksčiausių pasaulyje. Ir tam tikrai galima rasti nemažai pavyzdžių. Tačiau, visų pirma, reikėtų paaiškinti, kodėl šiame skyriuje nagrinėjama Rusijos Federacijos karinė kultūra tik iki 2008-ųjų metų. To priežastis gana paprasta – būtent tais metais Rusija įsiveržė į Gruzijos teritorijas ir tarptautinė bendruomenė galėjo stebėti, kiek pasikeitė, arba nepasikeitė, rusiškoji kariuomenė po visų reformų bandymų. Šiame kare dalyvavo jau kiek reformuoti daliniai, kuomet vietoje divizijų atsirado mažesnės brigados. Nors, Rusijos valdžia teigė, esą tai yra efektyvesnis kariuomenės organizavimo būdas, kiti šaltiniai teigia, jog tai priedanga, siekiant sumažinti karines išlaidas bei užpildyti spragas karinių vienetų formavime.³² Taip pat šis karas nebuvo intensyvus, kadangi puolančioji šalis nenorėjo susilaukti didesnio tarptautinio

³² *Technologijos.lt*, „Gruzijos-Rusijos karo pamokos“, 2013. <<http://www.technologijos.lt/n/technologijos/karyba/S-30586/straipsnis/Gruzijos-Rusijos-karo-pamokos>> [žiūrėta 2017.03.22]

dėmesio ir sankcijų, tad ir pajėgos veikė taip, kad „išliktų greito politinio atsitraukimo kelias“³³. Vadinasi, jau ne vien kariuomenė sprendė, kaip reikia veikti – akivaizdžiai pradeda veikti civilinė kariuomenės kontrolė, o tai reiškia ir tam tikrus karinės kultūros pokyčius. Žinoma, didžiausios reformos prasideda būtent po Gruzijos karo, kuomet šalies vadovybė pamato daugybę spragų savo ginkluotuose pajėgose. Tam, kad pamatytume, kokie tie pokyčiai, pirmiausia, reikėtų apžvelgti Rusijos karinės kultūros būklę būtent iki karo su Gruzija.

Nuo pirmojo Rusijos imperatoriaus, Petro Didžiojo laikų, įvesta šauktinių kariuomenė tokia ir išliko iki šių dienų. Kaip Imperijoje, Sovietų Sąjungoje ar dabartinėje Rusijoje, šauktiniai ir ant jų besilaikanti kariuomenė yra nurodoma kaip esminė institucija, kurioje rekrutai tampa vyrais, socializuojasi ir suauga, kartu tapdami ideologiškai „tinkamais piliečiais“³⁴. Šis „tinkamas pilietis“, iš esmės, jau buvo apibrėžtas mano minėto D. Adamsky, kuomet jis kalbėjo apie psichologinį Rusijos visuomenės portretą.

Žinoma, šiuolaikinėje Rusijoje, ne tik vyrai, bet ir moterys gali tarnauti kariuomenėje – jos čia sudaro apie 10% visų ginkluotųjų pajėgų personalo. Palyginus su sovietmečiu, kuomet moterų kariuomenėje tebūdavo apie 1-2%, toks skaičiaus padidėjimas atrodytų gana reikšmingas, tačiau tie dešimt procentų neturi nieko bendro su vyrų ir moterų lygių teisių pagerėjimų ar pačios kariuomenės ir jos etoso kaita: paprasčiausiai – šie skaičiai padidėjo dėl karinių pajėgų mažinimo po SSRS griūties bei mažesnių ekonominių moterų poreikių.³⁵ Tad ir tikėtis, kad karinė kultūra labai pasikeitė bent šiuo požiūriu, neverta.

Apžvelgiant daugybę įvairių, su Rusijos ginkluotosiomis pajėgomis susijusių, straipsnių, galima susidaryti nevienareikšmišką įspūdį apie tos kariuomenės būklę ir jos problemas, kartu jas susiejant su karine kultūra. Vienas iš dažniausiai iškylančių rusiškosios armijos tyrimų aspektas yra „diedovščina“ – reiškinys, labiausiai pasireiškiantis šauktinių gretose, kurie sudaro praktiškai pusę šalies pajėgų, bet ir absoliučią daugumą parengtojo rezervo. „Diedovščina“, pagal A. Spivak‘ą, atsirado iš gulagų kultūros, kuomet ten buvę nuteistieji buvo šaukiami kariauti Antrajame Pasauliniame kare, ir iš kurių antrus metus tarnaujantys įgaudavo *de facto* vadovavimo galią virš „šviežiai“ atvykusių iš gulagų, šauktinių.³⁶ Situacija blogėjo ir toliau Šaltojo karo metais, prisidėjus etninės priklausomybės klausimui, kuomet musulmonų ir kitų tautinių mažumų atstovai atsidūrė slaviškosios kilmės šauktinių faktinėje valdžioje. Jau nuo 1970-ųjų, Sovietų generolai išreikšdavo didelį nepasitenkinimą tautinių

³³ *Technologijos.lt*, „Gruzijos-Rusijos karo pamokos.“

³⁴ Maya Eichler, *Militarizing men, gender, conscription and war in post-soviet Russia*. Stanford University Press, Stanford, California, 2012. p. 25

³⁵ Ten pat, p. 137

³⁶ Andrew L. Spivak, William A. Pridemore, *Conscription and reform in the Russian army*. NCEEER, Washington, 2004. p. 4

mažumų atstovais ir didėjančiu jų skaičiumi, vadino juos nepatikimais ir net nežinančiais valstybinės kalbos.³⁷ Situacija tarp šauktinių buvo tokia įtempta, kad priversdavo juos burtis į etnines grupuotes, kurių tikslu tapdavo vienos etninės grupės gynyba nuo etninių slavų.

Tačiau patyčios ir pažeminimas tarp to paties laipsnio šauktinių dar nebuvo blogiausia, kas galėjo nutikti. Į šauktinių išnaudojimą ir žeminimą buvo įsitraukę ne tik seniau tarnaujantys jų kolegos, bet ir aukštesnio rango vadai, karininkai ar generolai. Dvidešimtojo amžiaus pabaigoje, smogus ekonominei krizei, jau nebe SSRS, o Rusijoje, buvo stipriai sumažintas kariuomenės finansavimas – tai šauktinius pavertė nebe karine, bet nemokama karininkų darbo jėga. Rekrutai buvo išnaudojami statant namus, saugant įvairias rezidencijas bei atliekant kitus darbus.³⁸ Tokie, tarsi vidiniai, kariuomenės dalykai, kuriuos galima priskirti šiame darbe nagrinėjamai karinei kultūrai, neliko nepastebėti ir visuomenėje. Jau nuo 1980-ųjų sovietinėje visuomenėje kilo nepasitenkinimas iš motinų pusės. Būtent nuo išnaudojamų šauktinių motinų, kaip teigia M. Eichler³⁹, o ne pačių rekrutų iniciatyva, prasidėjo civilinės visuomenės klestėjimas žlungančioje Sovietų Sąjungoje. Susikūrusios karių motinų organizacijos iškėlė tarp šauktinių vyraujančias problemas į viešumą bei darė spaudimą valdžiai, kad ši imtųsi atitinkamų veiksmų, siekiant pažaboti „diedovščiną“. Šioje vietoje jau galima tiesiogiai matyti, kaip vystosi civilių ir kariškių santykiai post-sovietinėje Rusijoje – tiek aukšto rango karininkai, tiek pati valdžia, šias organizacijas įvardino kaip įrankį, padedantį išvengti šaukimo ir trukdantį kariuomenės rekrutavimo sistemai veikti bei diskreditavo patį rusiškosios militarizacijos pagrindą – militaristinio vyriškumo ir patriotiškos motinystės, kurie yra vieni iš pamatinių valstybės vertybių, norint kariauti – nes karinė tarnyba yra vyrų pareiga, o „geros“ ir patriotiškos motinos turi juos palaikyti ir skatinti tarnauti.⁴⁰

Vis dėlto, šie karių motinų judėjimai, masinis šaukimo vengimas ir dezertyravimas, kritęs visuomenins pasitikėjimas kariuomene ir kaip niekad žemas patriotiškumas, kurio beveik visai neliko po pirmojo Čechėnijos karo ir Afganistano, lėmė tai, jog buvo pradėtos įgyvendinti tam tikros reformos. Pagaliau buvo iškeliamos vakarietiško pavyzdžio kariuomenės idėjos – profesionalų armija, be jokių šauktinių. Tačiau šiuo atveju, užsilikę sovietiniai generolai rizikavo tapti „dinozaurais“, jeigu sutiktų su idėja atsisakyti šauktinių – tokiu atveju dauguma jų būtų netekę darbo, o sovietinio tipo kariuomenė buvo labiau tinkama visuomenei auklėti.⁴¹ Taip reformos ir pradėjo strigti, nuguldamos stalčiuose. Be to, vis dar sovietinėmis kategorijomis mąstantys generolai nenorėjo supanašėti su Vakaraais ir darė

³⁷ M. Eichler, p. 27

³⁸ Spivak, Pridemore, p. 9

³⁹ M. Eichler, 31.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Robert Thornton, „There is no one left to draft: the strategic and political consequences of Russian attempts to end conscription“. *The Journal of Slavic Military Studies*, Routledge, 2013. p. 221

viską, kad tuometinio Rusijos prezidento B. Jelcino įsakas – iki 2000-ųjų metų turėti vien tik profesionalų kariuomenę – būtų visais įmanomais būdais vilkinamas ir neįgyvendinamas. R. Thornton'o mintį apie sovietų generolų palaikomą *status quo* palaiko ir kita autorė, kartu išplėsdama mintį iki to, kad Rusijos karinės reformos stringa ne tik dėl jų vilkinimo, bet ir dėl karinio palikimo, kuris nulėmė kariuomenės dominuojančią poziciją valstybėje – jos autonomiškumą bei visuomenės polinkį „plaukti pasroviui“, t.y. priimti šaukimą, su visomis tarp šauktinių vyraujančiomis problemomis, kaip duotybę ir pareigą, nesistengiant nieko pakeisti.⁴² Akivaizdu, kad karinė kultūra dar kartą persipina su visuomenės kultūra. Šios dvi susipynusios kultūros sujaukia karinių reformų vizijas: vienoje pusėje yra civiliai, siekiantys atsikratyti šaukimo prievolės, o kitoje – generolai, užstrigę Šaltojo karo būsenoje ir siekiantys palaikyti *status quo*⁴³.

Visos šios problemos pakerta Rusijos mobilizacinį potencialą, nes viena pagrindinių šauktinių kariuomenės užduočių yra parengti rezervą, konsoliduojant visuomenę ir ruošiant ją galimiems konfliktams, kas šalyje yra nuolat daroma skatinant baimę ir priešišumą išorei, papildant „anti-revoliuciniais“ ir patriotiniais kursais valstybinėse įstaigose (mokyklose, institutuose).⁴⁴

Taip – karinę kultūrą buvo bandyta keisti: žlugus komunistinei santvarkai, smogus ekonominei krizei bei sumažinus kariuomenę, kai kurie šalies elito atstovai pradėjo kalbėti, jog, gal būt, vertėtų atsisakyti šauktinių ir sekti Vakarų pavyzdžiu, įvedant vien profesionalų kariuomenę. Tačiau, vieną sakė rinkimus norėję laimėti politikai, pataikavę visuomeninėms nuotaikoms, o visai ką kitą mąstė sovietinio auklėjimo generolai. Visais įmanomais būdais besipriešinę šiai idėjai, pateikdami tokius argumentus, kaip šauktinių kariuomenės ideologinio vaidmens svarbą, kategorišką pasipriešinimą Vakarų „iškreiptai“ ideologijai, sukurdami Kinijos strateginę grėsmę, teigė, jog šauktinius privalu išlaikyti.⁴⁵ Visa tai buvo daroma, toli gražu, ne iš gerų norų: šauktinių kariuomenės atsisakymas reikštų didelius pokyčius – generolai turėtų priimti civilinės valdžios primetamus sprendimus, o karių skaičiaus mažėjimas reikštų ir pačių generolų skaičiaus mažėjimą, ko jie, jokių būdu, negalėjo leisti.⁴⁶ Absoliuti dauguma Rusijos kariuomenės vadovybės įsitikinusi, kad šaliai gresia

⁴² Nadja Douglas, „Civil-Military relations in Russia: Conscript vs. Contract army, or how ideas prevail against functional demands“, *Journal of slavie military studies*. Routledge, 2014. p. 524

⁴³ Bettina Renz, „Russian military capabilities after 20 years of reform“, *Global Politics and Strategy*. Routledge, 2014. p. 64

⁴⁴ Andrew Monaghan, *Russian state mobilization. Moving the country on to a war footing*. The Royal Institute of International Affairs, London, 2016. p. 20

⁴⁵ R. Thornton, pp. 222-226

⁴⁶ Ten pat, p. 223

globalūs pavojai ir tik didžiulė kariuomenė galės su jomis susidoroti. O, kadangi, jų teigimu, Rusija negali leisti sau tokio dydžio profesionalų kariuomenės, jiems tenka išlaikyti šauktinius.⁴⁷

Taip pat, šauktiniai dažnai buvo matomi ne tik kaip patriotiško auklėjimo instrumentas, bet ir daug praktiškiau – kaip pigi darbo jėga, o ne kaip efektyvi kovinė jėga. Rusijos generolai, tęsdami sovietines praktikas, toliau išnaudojo šauktinius, užsidirbdami iš jų. Savaiame suprantama, toks vadovybės požiūris ir praktikos negalėjo „nususileisti“ hierarchiniais laipteliais žemiau – iki pačių karių ir jų tiesioginių vadų. Taip į karinę kultūrą, pradėdant nuo jau minėto Antrojo Pasaulinio karo laikų, sunkiasi, jau ne kartą mano paminėta, diedovščina – ilgiau tarnaujantys pradeda „auklėti“ naujus šauktinius ir patarnauti vyresniems. Tačiau brutalumas, su kuriuo tai daroma, daugybė mirčių, įskaitant savižudybes, karių visiškas negerbimas ir pažeminimai, neleidžia palaikyti mito, jog tai yra dalis proceso, kuomet šauktiniai paverčiami tikrais vyrais ir kariais.⁴⁸

Žinoma, patriotiškos propagandos mašina nemiega ir tokį reiškinį kaip „diedovščina“ aiškina visai ne kaip karių pažeminimą, išnaudojimą ar kaip kitaip, bet teigia, jog tai yra tiesiog procesas, kurio metu nauji rekrutai yra apmokomi „tinkamos tarnybos“⁴⁹. Į tą procesą, kaip teigiama straipsnyje, įeina papildomos rikiuotės pratybos, vyraujančių kariuomenės praktikų išaiškinimas ir elgesio taisyklių diegimas naujokams ar kitos veiklos. Viskas skamba gražiai, kol nesusiduriama su įvairiomis statistikomis, sudarytomis pagal tarnavusių šauktinių įvairius interviu, kur visi kalba panašiai: kariuomenė yra kaip kalėjimas, kuomet tarnybos laikui žmogus iškrenta iš visuomenės; armija yra nedisciplinuota, kriminalinė, korumpuota, kur bet kas gali nutikti rekrutui.⁵⁰

Akivaizdu, kad nepaisant kelių valstybinių santvarkų pasikeitimų, spaudimo reformuoti kariuomenę ar net bandymų tai daryti, Rusijos šauktinių kariuomenę vis dar yra matoma kaip vergiško darbo šaltinis.⁵¹ Kartu matyti ir tai, jog karinė kultūra, iš esmės, nesikeičia. Jeigu, pokario metais, Vakarai keičia savo požiūrį į karą, pradeda investuoti į technologijas ir pamažu atsisako šauktinių kariuomenių, Sovietų Sąjungos įpėdinė, Rusija, to praktiškai nedaro. Maža to, pradėdant B. Jelcino valdymu ir iki V. Putino atėjimo į valdžią, kariuomenė buvo tarsi užmiršta – finansavimas buvo nuolat mažinamas, o valdžia nesugebėjo patenkinti net minimalių kariuomenės poreikių. Infrastruktūra tapo nebepataisoma, į karinį personalą bei jo parengimą niekas nekreipė dėmesio – dėl to, ilgainiui, kariuomenė prarado tikėjimą savo civiline valdžia.⁵² Bandydama užpildyti ideologines ir ekonomines

⁴⁷ Zoltan Barany, *Civil-military relations and institutional decay: explaining Russian military politics*. Europe-Asia studies, Routledge, 2008. p. 597

⁴⁸ M. Eichler, p. 66

⁴⁹ *Army-blog.ru*, „Дедовщина в армии“, 2015.10. <<https://army-blog.ru/dedovshhina-v-armii/>> [žiūrėta 2017.03.21]

⁵⁰ M. Eichler, pp. 68, 81

⁵¹ R. Thornton, p. 227

⁵² Robert Brannon, *Russian civil-military relations*. Ashgate Publishing Limited, England, 2009. p. 165

spragas, Rusijos kariuomenė tuo laikotarpiu tapo moraliai ir ekonomiškai korumpuota (iki 2007-ųjų, 40% karinio biudžeto buvo išvagiama⁵³), profesionaliai nekompetentinga.⁵⁴ Šioje vietoje matyti, kaip persipynė karinė ir visuomeninė kultūros po Sovietų Sąjungos griūties bei kokius rezultatus davė: kuomet tik apie 30% visuomenės palaiko šaukimą⁵⁵; valdžia stengiasi būti perrinkta, dėl ko bando panaikinti šauktinių kariuomenę, mažina jai finansavimą, bet tuo pačiu ir nežiūri tinkamai į reformų eigą, o generalinis štabas kaltina visuomenę esant nepatriotiška ar net pro-Vakarietiška⁵⁶; tuomet pati kariuomenė politizuojasi, praranda savo profesionalumo statusą, apie kurį kalbėjo S. Huntingtonas – visą tai sudėjus į bendrą paveikslą matome, kad iškart po režimo kolapso, kariuomenė atsiduria tokioje ekonominėje ir kultūrinėje krizėje, jog, regis, kelio atgal nėra ir lengviau būtų viską pradėti nuo nulio, o ne reformuoti senas ir korumpuotas praktikas.

Geras tokios krizės pavyzdys yra pirmasis Čėčėnijos karas, kuomet kariuomenės generalinis štabas negalėjo rasti kompetentingų karininkų, kadangi dauguma jų ilgą laiką buvo „sandėlio karininkais“, o šaukimo vengimas, tam momentui, buvo nacionaliniu pasididžiavimu.⁵⁷ Civilinė visuomenės dalis nesuprato, kodėl ir už ką ten buvo kariaujama. Būtent to karo metu suaktyvėjo karių motinų organizacijų steigimasis ir buvo plėtojama jų veikla, mat pirmasis Čėčėnijos karas pareikalavo daugybės nepasiruošusių ir blogai aprūpintų šauktinių gyvybių, o generalinis štabas ir toliau įsakė jiems vykti ir kariauti, tokiu būdu įrodydamas D. Adamsky teiginius apie Rusijos karinę kultūrą, kuomet „moraliai viršesnių“ masių utilizavimas vietoje technologijų naudojimo nėra matomas kaip problema. Taip pat šis karas įrodė ir S. Huntington'o teiginius apie karininkui būtiną profesionalumą ar ekspertiškumą – tie „sandėlio karininkai“ nebuvo pasiruošę vykdyti realių karinių veiksmų, nes ne tik nesitreniravo pratybose, o, galimai, ir visai niekada tokių pratybų neturėjo.

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, Rusijos Federacijos karinė kultūra ir jos santykis su civiliais nebuvo labai aukštame lygyje iki Gruzijos karo: kariuomenė buvo palikta praktiškai be finansavimo, kas nulėmė jos profesionalių vertybių degradavimą, beveik visišką ekspertiškumo praradimą dėl pratybų nebūvimo ir vietoje jų vykdytų statybos ar kitokių ūkinių darbų, siekiant bent kiek pagerinti gyvenimo sąlygas tiek patiems kariams, tiek jų šeimoms. Šiuo laikotarpiu diedovščina pasiekė, ko gero, didžiausių aukštumų, kuomet kariai tapdavo pigia darbo ar net vergiška jėga, užuot buvę gerbiamais Tėvynės gynėjais, kaip tai turėtų būti, prisimenant M. Janowitz'o teiginius, aprašytus

⁵³ Dale Herspring, „A. Serdyukov and the Russian military“, *Problems of Post-Communism*. Routledge, 2014. p. 43

⁵⁴ R. Brannon.

⁵⁵ M. Eichler, p. 62

⁵⁶ Ten pat, p. 91

⁵⁷ D. Herspring, „A. Serdyukov and the Russian military“, p. 44

anksčiau (žr. psl. 10). Pagarbos ir palaikymo nebuvo ne tik iš visuomenės pusės, bet ir pačioje kariuomenėje tai tapo svetimumu reiškiniu.

Lūžio taškas – Gruzija

Gruzijos karo kontekstas

Prieš pradėdant kalbėti apie pokyčius, kurie sekė po Rusijos – Gruzijos karo 2008-ųjų metų vasarą, vertėtų trumpai pakalbėti apie tai, dėl ko būtent šis konfliktas tapo tuo postūmiu ryžtingai įgyvendinti reformas kariuomenėje, nes ir prieš tai apie reformas buvo kalbama ir bandyta jas įgyvendinti dešimtojo dešimtmečio pradžioje, po abiejų Čėčėnijos karų ir vėliau.

Rugpjūčio 8-ą dieną, 2008-aisiais metais, Gruzijos pajėgos įžengė į Pietų Osetiją. Į tai Rusija sureagavo pasiūsdama savo ginkluotąsias pajėgas. Nepaisant to, kad Rusija šį karą laimėjo, būtent jo metu pasimatė didžiuliai armijos trūkumai. Visos kampanijos metu, Rusija vis dar naudojo sovietmečio taktiką: masinė mobilizacija, judėjimas didžiulėmis ir prastai apsaugotomis kolonomis, absoliučiai pasikliaunant masine artilerijos ir aviacijos parama.⁵⁸ Vien jau šitie išvardinti dalykai parodo, kad iki minimo konflikto, Rusijos kariuomenė, iš esmės, vis dar buvo ta pati sovietinė, nereformuota, armija, kuriai technologiškas ir preciziškas kariavimo būdas yra visiškai svetimasis, o priešas palaužiamas elementaria kiekybine karių persvara.

Šis karas išryškino tris pagrindinius trūkumus, susijusius su kariniu personalu: buvo aiškiai pamatyta, kad trūksta gerai paruoštų karių ir karininkų; visiškai nėra priešakinių pajėgų, kurios gebėtų vesti paskui save likusius kariuomenės vienetus; vadovybės nepasiekiamumas ir prasta komunikacija, nurodant kovinius uždavinius.⁵⁹ Apgailėtiną rusiškosios kariuomenės būklę puikiai iliustruoja tuometinio Rusijos Generalinio Štabo viršininko, generolo N. Makarovo žodžiai: mažiau negu 20 procentų Rusijos karinių vienetų buvo paruošti nedelsiant įsitraukti į mūšius – visi likę buvo pilni karininkų be eilinių karių, o pats Generalinis štabas turėjo atsirinkinėti „tinkamus“ karininkus iš visos Rusijos teritorijos, mat dauguma buvusių karo veiksmų zonoje, negebėjo priimti jokių adekvačių ir profesionalių sprendimų.⁶⁰ Lyg to būtų maža, daugybė to karo nesėkmių nutiko dėl karinės technikos, 80 procentų kurios nebuvo atnaujinama nuo sovietinių laikų.⁶¹

⁵⁸ Athena Bryce-Rogers, „Russian military reform in the aftermath of the 2008 Russia-Georgia war“, 2013. p. 349

⁵⁹ Ten pat, pp. 350-351

⁶⁰ Ten pat, pp. 352, 353

⁶¹ Mari Elisa Dugas, „Between Georgia and Crimea: the social dimensions of war for the Russian military“. Wellesley College, Honors Thesis Collection, paper 336, 2016. pp. 33-34

Taigi, kaip matome, po visų bandymų reformuoti savo armiją, Rusijos kariai ir karininkai vis dar neatitiko profesionalaus kario apibrėžimo, tiek pagal S. Huntington'ą, tiek pagal M. Janowitz'ą – jie nebuvo pakankamai treniruoti, motyvuoti ir aprūpinti reikiama įranga technologiniam karui. Visa tai rodo, jog karinė kultūra ties šiuo nagrinėjamu momentu vis dar lieka nepakitusi nuo sovietmečio. Tokią kultūrą vienu sakiniu puikiai aprašo žmogaus teisių padėties Rusijos kariuomenėje tyrimo dalis: armija perėmė sovietinius standartus, tarp kurių nėra vietos tokiam pamatiniam dalykui, kaip žmogaus gyvybės vertinimas, o pats žmogus yra vertinamas kaip atliekama medžiaga, patrankų mėsa, kurios neišsenkamas šaltinis yra civilinė populiacija.⁶²

Pokyčiai po karo

Po, nors ir laimėto, bet tragiškai nekompetentingo karo, mažiau nei po dviejų mėnesių, tuometinis Rusijos gynybos ministras A. Serdiukovas paskelbė radikalią reformų programą, kaip modernizuoti ir pagerinti šalies ginkluotąsias pajėgas. Tai tapo įmanoma, kuomet pagrindiniai reformų priešinininkai tarp generolų buvo pašalinti iš savo postų. Keliais etapais buvo atleista apie 200 tūkstančių karininkų ir generolų – tokiu būdu šalis pasislinko nuo buvusio 3:1 balanso, kuomet vienam eiliniam kariui tekdavo trys vadovaujantys karininkai.⁶³ Kaip ir nuo V. Putino atėjimo į valdžią po B. Jelcino, taip ir po šios reformos paskelbimo, kariuomenės finansavimas ir toliau ženkliai augo, tačiau didelė dalis jo buvo išvagiama korupciniais būdais. Bandydamas išspręsti šią problemą, Ministras pasitelkė savo inspektorių komandą, kuri niekaip nebuvo susijusi su kariuomene ar jai dirbusi⁶⁴, kaip, beje, ir pats A. Serdiukovas. Šioje vietoje verta prisiminti civilinę kariuomenės kontrolę, apie kurią kalbėjo anksčiau minėti autoriai, tarp jų ir P. Feaver'is, teigęs, jog civilinė valdžia gali deleguoti tam tikrą autonomiją kariuomenei, bet tuo pačiu taikyti kontrolės mechanizmus, tokius kaip finansavimo kontrolė ar civilinės valdžios pažiūras labiau atitinkančių karininkų paskyrimas. Puikiu tokio paskyrimo pavyzdžiu gali būti laikomas jau kartą paminėto generolo N. Makarovo paskyrimas į Generalinio Štabo vadovo vietą, pakeičiant reformoms besipriešinusį J. Balujevską.⁶⁵

Vis dėlto, kariuomenė ir toliau priešinosi „civilio“ primetamoms reformoms, kurios buvo vykdomos nepasitarus su ginkluotųjų pajėgų atstovais ar kitais ekspertais. Dažnai visas šis procesas atrodė tarsi vykdomas *ad hoc* ar šoko terapijos metodais.⁶⁶ Tad, galiausiai, A. Serdiukovą

⁶² Y. Bogoslovskaya, E. Polyakova, Y. Vilenskaya, „The soldiers' mothers of St. Petersburg: a human rights movement in Russia.“ Stephen J. Cimbala (ed.), *The Russian military into twenty-first century*. London, Routledge, 2013. p. 193

⁶³ Dugas, p. 44

⁶⁴ Bryce-Rogers, p. 347

⁶⁵ D. Herspring, „A. Serdyukov and the Russian military“, p. 46

⁶⁶ Keir Giles, „A new phase in Russian military transformation“, *The Journal of Slavic Military Studies*, 27:1, Routledge, 2014. p. 150

pakeitė armijos generolas S. Šoigu 2012-aisiais metais, kuris dalį jau įgyvendintų reformų iškart atšaukė ir pradėjo taikyti švelnesnę reformavimo politiką. Kaip vieną iš pavyzdžių, galima pateikti karinio švietimo reformos atšaukimą, kuomet įvairios karo mokyklos grįžo į kariuomenės vadų kompetenciją ir šie atgavo galimybę spręsti klausimus, susijusius su karininkų rengimu.⁶⁷ Šis atvejis taip pat prisideda prie išsakytos anksčiau minties apie tai, jog kariuomenė Rusijoje primeta savo taisykles valdžiai ir negeba prisitaikyti prie civilinės kontrolės bei civilinės valdžios įgyvendinamos politikos, jeigu ši vykdoma ne ta kryptimi, kuria norėtų judėti ginkluotųjų pajėgų vadai.

Panagrinėjus vos kelis straipsnius, aptartus aukščiau, matome, jog posovietinė rusų armija, sukūrta Gruzijos karo klaidų ir pradėdama reformuoti, vis dar nesugeba atsikratyti įpročio priešintis reformoms ir civilinei kontrolei, kas, galiausiai, atveda prie to, jog į „civilinės valdžios“ vietą Gynybos Ministerijoje paskiriamas karininkas. Toks žingsnis tik sustiprina kariuomenės įtaką ir spaudimą ne tik valdžios olimpe, bet ir suteikia galimybę dar stipriau veikti likusią visuomenės dalį, primesti savo karišką kultūrą civiliams per įvairias minimos ministerijos stipriai remiamas ir gaivinamas sukarintas organizacijas bei kitus renginius. Tiesa, verta paminėti ir tą faktą, jog didelė dalis valdininkų ir V. Putino aplinkos žmonių ar patikėtinių yra vienaip ar kitaip susiję su ginkluotosiomis pajėgomis – kariuomene, FSB, GRU ir buvusiu KGB. 2006-aisiais metais atliktas tyrimas rodė, jog tam momentui 26 procentai rusiškojo elito buvo išeiviai iš karinių institucijų, kas reiškia, jog šimtai įvairaus rango karininkų užėmė valdžios poziciją.⁶⁸ Akivaizdu, jog toks aktyvus kariškių skatinimas dalyvauti politiniuose žaidimuose atvėrė dar platesnes galimybes kariuomenei kištis į valstybės valdymą bei visuomenės formavimą. Tuo pačiu, prisimenant S. Huntingtoną, galime matyti, jog kariuomenė praranda savo kompetenciją ir profesionalumą, nes atsiranda interesų konfliktas tarp profesinės etikos laikymosi ir politinių ambicijų, o profesinės vertybės pakeičiamos iš išorės ateinančiais motyvais (žr. psl. 9-10).

Tačiau, panašu, jog Rusijos kariuomenei toks profesionalumas, apie kokį kalba S. Huntingtonas, nėra aktualus, kadangi armijos interesų pėdsakų valdžios vykdomoje politikoje apstu ir jokio interesų konflikto tarsi nėra. Geras tokios politikos formavimo pavyzdys yra atgaivinta sovietinė „Savanoriška draugija armijai, aviacijai ir laivynui remti - SDAALR“ (rus. *ДОСААФ*) bei 2015-aisiais metais įkurta „Jaunoji Armija“ (rus. *Юнармия*). Šių dviejų organizacijų pagrindinis tikslas – patriotinis vaikų ir jaunimo ugdymas per įvairią užklausinę veiklą. Tiesa, šis „patriotinis“ ugdymas, šiuo atveju, yra sinonimiškas su kariniu ugdymu, kadangi abi organizacijos vaikus moko ne tik Rusijos karinės

⁶⁷ Алексей Михайлов, Дмитрий Бальбуров, „Шойгу отменил реформу военного образования“, *Известия*, 2013.01.09. < <http://izvestia.ru/news/542277> > [žiūrėta 2017.04.24]

⁶⁸ Z. Barany, *Civil-military relations and institutional decay: explaining Russian military politics*, p. 593

istorijos, kuri turėtų duoti pagrindą patriotiškumui, bet taip pat moko ir pačios karybos, kuri jau tampa pagrindu visuomenės militarizacijai. Puikus to pavyzdys, Rusijos armijos neseniai išreikštas noras pastatyti Berlyno Reichstago repliką ir perduoti Jaunajai Armijai, kad šios organizacijos vaikai turėtų galimybę šturmuoti ne abstraktų, o specifinį objektą – tokį pranešimą buvo išplatinusi ne kuri kita, o būtent Gynybos Ministerija.⁶⁹

Šioje vietoje verta atkreipti dėmesį į jau nagrinėto autoriaus – Morris'o Janowitz'o – žodžius, kuriais jis apibrėžė profesionalų karį: jam garbė, yra svarbiausias dalykas, o ši laikosi ant asmeninės ištikimybės, savireguliacijos bei šlovingos garbės siekimo ir pripažinimo (žr. psl. 10). Būtent punktas apie šlovės ir garbės siekimą, šiuo tyrimo momentu, yra svarbiausias – svarbiausias tuo, jog kario garbė, istoriškai, laikėsi ant praeities įvykių (mūšių ir pergalių) idealizuoto interpretavimo, kuris turėjo įkvėpti ginkluotųjų pajėgų narius atlikti tokius pat žygdarbius. Tačiau, kaip matome, Rusijoje, šlovingos praeities naratyvas taikomas ne tik karių motyvavimui, bet ir „tinkamos“ visuomenės ugdymui – visuomenės, kuri besąlygiškai palaikytų kariuomenę su visomis jos iniciatyvomis ir būtų pasiruošusi nedelsiant ginti savo šalį nuo tariamo priešo. O iš pateikto Jaunosios armijos pavyzdžio matyti, jog tinkamo piliečio formavimas prasideda jau nuo vaikų. Lyg to būtų maža, 2016-ųjų metų apklausos duomenimis, didžioji dalis (78% apklaustųjų) mokyklose besimokančių vaikų tėvų nori, kad į mokyklinukų programas būtų įtrauktas ir pradinis karinis rengimas,⁷⁰ kas, iš esmės, yra grįžimas į sovietmetį, kuomet valstybė formavo ne pilietį, bet karį. Tą puikiai atspindi „Levada“ tyrimų centro sociologės pastebėjimas, jog dvasiškumo ir patriotiškumo ugdymas yra iškeliamas iš artimos aplinkos – šeimos – ir atiduodamas į valstybės institucijų rankas.⁷¹

Tokių organizacijų kaip „Jaunoji armija“ kūrimąsi sąlygojo ne kas kita, o kariuomenės reforma, pradėta vykdyti A. Serdiukovo ir tęsiama S. Šoigu. Po karo su Gruzija pradėta transformacija turėjo ne tik pakeisti vidinę kariuomenės būklę – aprūpinimą ir pasiruošimo lygį – bet taip pat ir pakelti karinės tarnybos įvaizdį visuomenės akyse. Oficialiai, SDAALR, kuri buvo pradėta gaivinti nuo 2010-ųjų metų, turėtų ruošti būsimus šauktinius kariuomenei, bet jau ir pačios organizacijos nuostatuose pirmu punktu yra pažymimą, jog organizacijos prioritetas yra aukštos moralės ir tradicinių dvasinių vertybių piliečio formavimas, kuris gebėtų ginti savo tėvynę.⁷² Iš esmės, šią nuostatą galima

⁶⁹ Shaun Walker, „Russia builds replica Reichstag so children can recreate 1945 victory“, *The Guardian*, 2017.02.22. <<https://www.theguardian.com/world/2017/feb/22/russian-replica-to-give-children-chance-to-storm-the-reichstag>> [žiūrėta 2017.04.24]

⁷⁰ Роман Крецул, „78% россиян хотят вернуть уроки НВП“, *Известия*, 2016.09.01. <<http://izvestia.ru/news/629925>> [žiūrėta 2017.04.24]

⁷¹ Ten pat.

⁷² ДОСААФ, „Концепция развития и повышения эффективности патриотического (военно-патриотического) воспитания в ДОСААФ России в 2016-2020 годах“, 2015.10.06. <http://www.dosaaf.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=220> [žiūrėta 2017.04.24]

interpretuoti kaip vieną iš visuomenės militarizacijos galimybių. Taip pat negalima nepastebėti ir kitos sąsajos su vykdoma kariuomenės reforma – 2008-aisiais metais buvo sutrumpintas šauktinių tarnybos laikas iki vienerių metų ir tuo metu buvęs premjeru V. Putinas pasisakė, jog neįmanoma per tokį laiką paruošti gero kario, todėl šis turi ateiti jau su tam tikromis bazinėmis žiniomis.⁷³ Būtent šiam tikslui Rusijos Gynybos ministerija ir pradėjo vystyti panašias sukarintas organizacijas, steigti įvairius su karybos tematika susijusius pramogų parkus: naujausias to pavyzdys – 2015-aisiais atidarytas „Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų karinis-patriotinis kultūros ir poilsio parkas „Patriotas“. Jau vien iš pavadinimo matyti, jog tai tiesiogiai su kariuomene susijęs dalykas, kurio pagrindinis tikslas yra skatinti domėtis sovietmečio ir rusiškąja armija bei ugdyti patriotiškumo jausmą per įvairaus pobūdžio karinius žaidimus ir ekspozicijas. Tačiau tai toli gražu ne pirmas toks bandymas dar labiau palenkti visuomenę į militarizaciją. Nuo 2013-ųjų metų buvo atnaujintas „Pasirengęs darbui ir gynybai“ (rus. *ГТО*) normų visuomenėje vykdymas – pagal šią programą pradėtos rengti įvairios varžybos ir estafetės, kurios, iš esmės, yra sukarintas kliūčių ruožas su daugybe imitacinių sprogimų, purvo balų ir kitokių kliūčių.⁷⁴ Pabrėžtina, kad visuomenės, o ypač jaunimo, pritraukimas tapo prioritetiniu tikslu Rusijos vyriausybei – 2016-aisiais metais ministras-pirmininkas Dmitrijus Medvedevas patvirtino valstybinę „patriotinio ugdymo programą 2016-2020 metams“⁷⁵. Kartu su dviem tūkstančiais šalyje veikiančių sukarintų-patriotinių jaunimo organizacijų, šią programą įgyvendina ir Gynybos Ministerija, kuriai, kaip žinome, vadovauja armijos generolas S. Šoigu.

Žinoma, įvairios organizacijos ir renginiai, siekiantys pritraukti kuo daugiau žmonių remti kariuomenę ar būti jos dalimi savanoriškai, neatneštų jokių apčiuopiamų rezultatų, jeigu nebūtų matomas tam tikras pokytis ir pačių ginkluotųjų pajėgų aprūpinime ir pasirengimo lygyje. Neveltui, A. Serdiukovo pradėta reforma numatė pokyčius šioje srityje. Armijos reforma numatė, jog iki 2020-ųjų metų bent 70 procentų Rusijos ginkluotųjų pajėgų turi būti aprūpintos „moderniausia“ ginkluote. Akivaizdu, jog šiam ambicingam tikslui pasiekti reikalingos nemažos lėšos – iki 2011-ųjų metų valstybės išlaidos kariuomenei pakilo iki 64 milijardų dolerių⁷⁶, o 2016-aisiais išliko panašios – 69,2 milijardo dolerių⁷⁷. Tai leido ne tik pradėti kariuomenės modernizaciją, bet kartu rengti ir gerokai daugiau pratybų, nei, pavyzdžiui, jų buvo rengiama iki Gruzijos karo metų. Vien tarp 2013-ųjų ir 2015-

⁷³ Р. Крецул, „78% россиян хотят вернуть уроки НВП.“

⁷⁴ Daivis Petraitis, „Naujasis karinis Rusijos veidas“, *Krašto apsaugos ministerija*, 2014. p. 18

⁷⁵ Андрей Гридасов, „Миобороны будет 5 лет воспитывать патриотов конкурсами и фестивалями“, *Izvestia.ru*, 2016.02.18. <<http://izvestia.ru/news/604354>> [žiūrėta 2017.04.30]

⁷⁶ A. Bryce-Rogers, p. 347

⁷⁷ Амалия Затари, „Россия не скупится на оборону“, *Gazeta.ru*, 2017.04.24. <<https://www.gazeta.ru/army/2017/04/24/10641629.shtml>> [žiūrėta 2017.04.29]

ujų metų, Rusijoje buvo surengta daugiau kaip 750 karinių pratybų⁷⁸, kurios ne tik prisidėjo prie karių treniravimo per ketvirtį amžiaus neregėtais mastais, bet ir parodė visam pasauliui, jog ilgą laiką merdėjusi armija, staiga pradėjo atsigauti. Tiesa, Maskvos analitinio strategijų ir technologijų centro vadovo teigimu, 2014-aisiais metais Rusijos ginkluotosios pajėgos surengė apie 3000 treniruočių ir mokymų.⁷⁹ Galima pastebėti skaičių neatitikimą, kuris gali būti paaiškinamas gana paprastai – ne visi duomenys yra prieinami užsienio žurnalistams ir ne apie visas karines pratybas Rusija praneša tarptautinei bendruomenei, todėl ir mokymų skaičiai gali žymiai skirtis. Vis dėlto, abu pateikti variantai rodo, jog reformos ir padidintas finansavimas padarė savo – merdėjusi, nieko bendro su S. Huntingtono ar M. Janowitz'o profesionalumo apibrėžimu neturinti armija, pradėjo sparčiai keistis.

Apie ginkluotųjų pajėgų mokymų skaičiaus padidėjimą liudija ir pati rusiška žiniasklaida. Straipsnių apie karines pratybas paieška pagal raktinius žodžius „karinės pratybos“ ir „armija“ įvairiuose rusiškuose dienraščiuose, tokiuose kaip *izvestia.ru*, *gazeta.ru*, *vedomosti.ru* ir kituose šaltiniuose parodo, panašius rezultatus – kiekvieną mėnesį pasirodo bent po kelis straipsnius apie skirtingas pratybas įvairiuose daliniuose. Taip, pavyzdžiui, žvelgiant vien į 2017-ųjų metų balandžio mėnesio paieškos rezultatus matyti, kad 25 dieną pasirodo straipsnis apie vieno iš Rusijos fregatų šaudymus Viduržemio jūroje⁸⁰, taip pat *Izvestia.ru* praneša apie netikėtus mokymus Kaspijos jūroje⁸¹, o balandžio 13-ą ir 14-ą dienomis dienraštyje *Gazeta.ru* matomi straipsniai apie karinius šaudymus Astrachanėje⁸² bei artilerinius šaudymus Rusijos Pietuose⁸³. Žinoma, tai tik vieno mėnesio ir kelių dienraščių apžvalga pagal raktinius žodžius – kiek dar lieka nepastebėtų mažesnių mokymų, apie kuriuos taip pat gali rašyti regioninė žiniasklaida. Tačiau neginčytinas faktas yra tas, jog įvairių karinių pratybų skaičius yra gerokai didesnis, negu buvo iki Gruzijos karo, kuomet, pavyzdžiui, karinių oro pajėgų pilotai turėjo tik po 40 skraidymo valandų per metus (palyginimui – NATO pilotai tokių valandų turėjo 150)⁸⁴. Šias išvadas patvirtina ir rusiški šaltiniai, kuriuose galima rasti informacijos apie

⁷⁸ Goda Karazijaitė, „Rusijos karinė modernizacija Ukrainos įvykių kontekste“, *Bernardinai.lt*, 2015.01.14 <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-01-14-goda-karazijaite-rusijos-karine-modernizacija-ukrainos-ivykiu-kontekste/126281>> [žiūrėta 2017.04.29]

⁷⁹ Дейв Маджумдар, „Российская армия берет вес не по силам?“, *Inosmi.ru*, 2016.01.27. <<http://inosmi.ru/military/20160127/235187847.html>> [žiūrėta 2017.04.30]

⁸⁰ *Gazeta.ru*, „Адмирал Григорович выполнил артиллерийскую стрельбу в Средиземном море“, 2017.04.25 <<https://www.gazeta.ru/army/news/9967811.shtml>> [žiūrėta 2017.04.29]

⁸¹ Светлана Храмова, „Внезапная проверка боеготовности началась на Каспийском флоте России“, *Izvestia.ru*, 2017.04.25 <<http://izvestia.ru/news/692063>> [žiūrėta 2017.04.29]

⁸² *Gazeta.ru*, „В Астраханской области прошли стрельбы с С-300 и С-400“, 2017.04.14. <<https://www.gazeta.ru/army/news/9924761.shtml>> [žiūrėta 2017.04.29]

⁸³ *Gazeta.ru*, „Военные ЮВО провели первые стрельбы из минометов Тюльпан и пушек Пион“, 2014.04.13 <<https://www.gazeta.ru/army/news/9917819.shtml>> [žiūrėta 2017.04.29]

⁸⁴ A. Bryce-Rogers, p. 352

tai, jog Rusijos karinės oro pajėgos padidino skraidymo valandų skaičių, o jūrų pajėgos – dienų skaičių jūroje.⁸⁵

Visų šių mokymų tikslas, žinoma, yra ginkluotųjų pajėgų ruošimas, treniravimas ir profesionalumo ugdymas. Šiuo požiūriu, ryžtingai reformuojama Rusijos armija ir tos kariuomenės kariai pradeda labiau atitikti S. Huntingtono profesionalaus kario apibrėžimą, pagal kurį profesionalas yra nuolat treniruojamas, geba planuoti savo ir kitų karių veiksmus – tik individas, kuris visas savo darbo valandas paskiria užduoties vykdymui gali tikėtis įgyti pakankamą profesinę kompetenciją⁸⁶. Iš šių pavyzdžių galima matyti, jog nagrinėjamos šalies karinė kultūra pradeda keistis – vėl pradedamas vertinti kario profesionalumas ir, ko gero, į jį pradedama žiūrėti jau nebe kaip į žūti turinčią masę, kuriai nereikia suteikti jokių papildomų patogumų, apie ką kalbėjo D. Adamsky (žr. psl. 13), bet suvokiama būtinybė balansuoti tarp technologinės pažangos ir konvencinių kariavimo būdų. Tokiu būdu, besikeičianti Rusijos kariuomenė randa savyje ne tik S. Huntingtono profesionalaus kario ir karininko bruožų, bet ir technologizuotos karinės galios atspindį, apie kurį kalbėjo M. Janowitz'as teigdamas, jog kario profesija turi laikytis balanso tarp organizacijos stabilumo ir greito technologinio pokyčio, kuris, tuo pačiu, neeliminuoja primityvių kariavimo formų⁸⁷ - kariavimo būdo, kuomet laimima A. Suvorovo ištvermės, garbės ir pasiaukojimo logika, vyravusia iki Gruzijos karo.

Grįžtant prie karinių pratybų tikslų, verta atkreipti dėmesį ir į šalutinius jų padarinius, kurie nėra tiesiogiai susiję su ginkluotųjų pajėgų pasiruošimu – tai besikeičiantis visuomenės požiūris. Kaip jau minėjau anksčiau, vienas iš reformos tikslų yra tarnybos kariuomenėje populiarumo ir patrauklumo gerinimas. Vienas tiesioginių būdų tam jau buvo aptartas – įvairios sukarintos organizacijos ir žaidynės. Kitas būdas – keisti pačią tarnybą, sprendžiant jos problemas. Iš trumpai apžvelgtų straipsnių galime matyti, jog armijos profesionalumo klausimą po aptariamo karo buvo imtasi spręsti gana rimtai ir tikslingai – per žymiai didesnę planuotą ir neplanuotą pratybų skaičių. Tačiau be kario profesionalumo, kuris, beje, yra vienas pagrindinių karinės kultūros ramsčių, Rusijos karinėse pajėgose buvo išsisknijusios ir kitos problemos, apie kurias taip pat jau buvo užsimenama kalbant apie šios šalies karinę kultūrą iki Gruzijos karo: korupcija, diedovščina, drausmės stoka ir blogas aprūpinimas. Taigi, kaip tai keičiasi su lyg naujai įkvėpta reforma?

Pradedant nuo aprūpinimo: čia buvo pasitelkta Vakarietiška praktika – tam tikra dalis logistinių funkcijų, kaip, pavyzdžiui, karių maitinimas, buvo atiduota į civilinių įmonių rankas.⁸⁸ Toks veiksmas tikrai gana logiškas, kadangi sumažina krūvį pačios kariuomenės logistams, leisdamas jiems

⁸⁵ Д. Маджумдар, „Российская армия берет вес не по силам?“

⁸⁶ S. Huntington, p. 13

⁸⁷ M. Janowitz, p. 417

⁸⁸ D. Petraitis, p. 9

sutelktį dėmesį į svarbesnes funkcijas, kartu praretindamas ir „sandėlio karininkų“ gretas. Pagerėjęs karių aprūpinimas ir profesionalesnis logistinių užduočių atlikimas pasimatė Ukrainos karo metu, kuomet motorizuotos brigados iš Čečėnijos bei artilerijos brigada iš Ingušetijos buvo greitai ir labai organizuotai perdislokuotos į už 900-ų kilometrų esantį Krymo pusiasalį, tokiu būdu parodant, jog visos pratybos nebuvo rengiamos veltui.⁸⁹

Šaukimo vengimo problemą tai pat buvo bandoma spręsti, pertvarkant pačią sistemą. Tam, kad mažėtų noras vengti šaukimo, visų pirma, reikėjo tobulinti vidinį ginkluotųjų pajėgų klimatą – tam buvo pasitelkiami įvairūs klimato gerinimo ir auklėjimo institutai: kapelionų ar šauktinių tėvų komitetai.⁹⁰ Šioje vietoje verta atkreipti dėmesį, kad po ilgo laiko kariuomenė pagaliau pripažino turinti tam tikrų problemų, apie kurias dar iki pirmojo Čečėnijos karo laikų kalbėjo karių motinų draugijos. Jeigu XX a. dešimtajame dešimtmetyje tokios organizacijos buvo matomos kaip grėsmė valdžios legitimumui ir nepatriotiškų piliečių pavyzdys⁹¹, tai dabar matome, jog pati kariuomenė savo viduje bando steigti panašius komitetus. Vadinasi, įvyko tam tikras lūžis karinėje kultūroje, o tai reiškia, kad konservatyvi ir uždara institucija pradeda įsileisti iš visuomenės ateinančias iniciatyvas.

Savaime suprantama, jog vien kelių komitetų įsteigimo nepakaktų, jog būsimiems šauktiniams padidėtų noras tarnauti. Todėl vykdomos reformos numatė ir šauktinių tarnybos sąlygų gerinimą. Pavyzdžiui, perėjimą prie savitarnos stalo maitinimo, dušų kabinų ir poilsio kambarių įrengimą.⁹² Atrodytų, šie dalykai yra savaime suprantami Vakarų kariuomenėse, kur požiūris į žmogų ir karį visuomet skyrėsi nuo Rusijos požiūrio. Tačiau Rusija ir Vakarai yra du visiškai skirtingi pasauliai ir toks teigiamas pokytis karių gyvenimo sąlygose rodo pokytį pačioje kariškoje kultūroje. Jeigu D. Adamsky, antrindamas A. Suvorovui, teigė, jog rusiškoji karinė kultūra yra paremta brutalumu, kario pasiaukojimu, gebėjimu išverti jam nedraugiškas tarnybos aplinkybes ir taip „užsitarnauti“ moraliai viršesnio kario statusą (žr. psl 13), dabar matome, jog šis požiūris jeigu ir ne kardinaliai pasikeičia ar išnyksta, tai bent jau yra sudrebinamas kelis amžius vyravęs jo autoritetas.

Žinoma, ne aprūpinimas ir ne korupcija kariuomenės viduje labiausiai rūpi būsimiems šauktiniams ir ne nuo to priklauso dezertyravimo motyvai. Svarbiausia problema, kurią turėjo išspręsti vadovybė, buvo ir yra diedovščina. Tam tikslui, nuo 2006-ųjų metų apkalbėta, 2009-aisiais atidėta, bet galiausiai 2010-aisiais metais buvo suformuota Karo policijos institucija⁹³, kuri turėjo užtikrinti ne tik

⁸⁹ Mikhail Barabanov, „Testing a „New Look.“ Ukrainian conflict and military reform in Russia“, *Russia in Global Affairs*, 2014. <<http://eng.globalaffairs.ru/number/Testing-a-New-Look-17213>> [žiūrėta 2017.04.29]

⁹⁰ D. Petraitis, p. 14

⁹¹ M. Eichler, p. 91

⁹² D. Petraitis, p. 14

⁹³ Леонид Злотин, „Военный человек и закон“, *Izvestia.ru*, 2014.02.05. <<http://izvestia.ru/news/565166>> [žiūrėta 2017.04.30]

karių teisių apsaugą, bet kariuomenės turto išsaugojimą, kuris buvo aktyviai išnaudojamas karininkų asmeniniams tikslams nuo pat Sovietų Sąjungos griūties. Kaip sekasi šį reiškinį išnaikinti – sunku įvertinti objektyviai, kadangi atvirai prieinamų duomenų nėra ir apie kovos su didovščina tendencijas lieka spręsti tik iš įvairių valdininkų ar kariuomenės atstovų pasisakymų. Štai, pavyzdžiui, 2014-aisiais metais viršiausiasis karinis prokuroras ir Rusijos generalinio prokuroro pavaduotojas S. Fridinskis teigė, jog daliniuose aštuoniais procentais sumažėjo nusikalstamos veiklos atvejų ir sunkiųjų nusikaltimų, o tarnybos vengimo atvejų sumažėjo ketvirtadaliu.⁹⁴ O štai 2016-aisiais metais, tas pats prokuroras teigė, jog didovščinos atvejų sumažėjo keturis kartus: jo teigimu, per pastaruosius dešimt metų, registruojamų nusikalstamos veikos atvejų sumažėjo nuo 25 tūkstančių iki 11 tūkstančių, taip pat mažėja tarnybos vengimo atvejų.⁹⁵ Tačiau tai tik oficiali statistika. Klausimas – kiek lieka neišaiškintų ir neregistruojamų atvejų.

Vis dėlto, netiesioginiu karinės kultūros pokyčių indikatoriumi gali būti ir visuomenės nuomonė. Ypač tai aktualu būtent Rusijos atveju, kadangi čia kariuomenė turi didžiausią įtaką visuomenės formavimui ir vienaip ar kitaip dalį informacijos apie savo vidinę būklę turi atskleisti, norėdama pritraukti daugiau besidominčiųjų. Pažvelgus į viešai prieinamų visuomenės apklausų duomenis galima pamatyti tam tikrus pokyčius. Taip, pavyzdžiui, 2002-aisiais metais atliktos apklausos⁹⁶ duomenys rodė, jog 78 procentai respondentų didovščiną laikė absoliučiu blogiu, plačiai paplitusiu karinėse struktūrose. Tuo tarpu 2013-aisiais metais, jau tik 46 procentai apklaustųjų manė, jog šis reiškinys yra plačiai paplitęs armijoje. Vien tik iš šių duomenų matomas tam tikras visuomenės požiūrio pokytis kariuomenės ir, bendrai, karinės kultūros atžvilgiu.

Kitų visuomenės apklausų duomenys rodo panašias tendencijas. Levada centro tyrimai atskleidžia gana ženklų nuomonės pasikeitimą privalomosios karo tarnybos klausimu – jeigu 1998-aisiais metais už privalomą šaukimą pasisakė tik 35 procentai apklaustųjų, tai 2016-ųjų metų pradžioje tokių žmonių procentas pakilo iki 58.⁹⁷ Paraleliai su pritariančių šauktinių kariuomenei žmonių skaičiumi mažėjo manančių, jog reikalingas perėjimas prie pilnai kontraktinės kariuomenės – 2016-aisiais tokių respondentų atsirado tik 37 procentai, lyginant su 53 procentais 1998-aisiais metais. Pabrėžtina, jog tiek atsakymuose į pirmą, tiek į antrą klausimus, matomas ganėtinai ženklus lūžio taškas – 2008-ieji metai. Nors apklausa buvo daroma tų metų pradžioje, dar iki įvykių Gruzijoje, tačiau

⁹⁴ Юрий Гаврилов, „Прокурор не промахнется“, *Российская Газета*, 2014.06.02. <<https://rg.ru/2014/06/02/prokuror.html>> [žiūrėta 2017.04.30]

⁹⁵ Юрий Гаврилов, „Дедовщина не вернется“, *Российская Газета*, 2016.11.01. <<https://rg.ru/2016/11/01/v-armii-rf-v-chetyre-gaza-sokratilos-chislo-neustavnyh-otnoshenij.html>> [žiūrėta 2017.04.30]

⁹⁶ Екатерина Добрынина, „Дедовщины в армии стало меньше“, *Российская Газета*, 2013.10.03. <<https://rg.ru/2013/10/03/dedovshina-site.html>> [žiūrėta 2017.05.01]

⁹⁷ Левада-центр, „Служба в армии и военная угроза России“, 2016.02.18. <<http://www.levada.ru/2016/02/18/sluzhba-v-armii-i-voennaya-ugroza-rossii/>> [žiūrėta 2017.05.01]

tam momentui Gynybos Ministerijai jau vadovavo A. Serdiukovas, kuris turėjo reformuoti merdėjusią kariuomenę ir išnaikinti įsisenėjusias problemas. Galimai dėl to duomenyse atsiranda ir tas lūžinis momentas visuomenės požiūryje – lyginant su 2006-ųjų metų duomenimis, pasisakančiųjų už privalomą šaukimą procentas šokteli nuo 32 iki 45 procentų, o manančių, jog reikia atsisakyti šauktinių kariuomenės procentai smunka nuo 62 iki 48.

Taip pat vertas dėmesio yra ir kitas apklausos klausimas: „jeigu kažkas iš Jūsų šeimos narių būtų pašauktas į armiją, Jūs norėtumėte, jog jis atliktų karo tarnybą ar ieškotumėte būdų, kad šios tarnybos būtų išvengta?“⁹⁸ Šis klausimas visais laikais buvo aktualus, tyrinėjant Rusijos karinės kultūrose santykį su visuomenę. Šioje vietoje verta prisiminti, kas buvo aptariama pirmoje šio darbo dalyje – kokia buvo kariuomenės būklė ir visuomenės požiūris į ją – kuomet šaukimo vengimas, kalbant D. Herspring'o žodžiais, buvo nacionaliniu pasididžiavimu, o šauktinių armijos išlaikymą palaikė ne daugiau kaip 30 procentų visuomenės (žr. psl. 21-22). Grįžtant prie naujesnių, Levada centro, duomenų, galima pamatyti taip pat gana ženklus pokyčius. Atsakydami į šį pateiktą klausimą, 2006-aisiais metais tik 34 procentai respondentų norėjo, kad jų artimasis atliktų privalomąją karo tarnybą, tuo tarpu 53 procentai būtų ieškoję būdų, kaip išvengti tarnybos. Šie duomenys tik patvirtina visą tai, kas buvo išsakyta pirmojoje šio darbo dalyje apie itin blogą visuomenės požiūrį į Rusijos ginkluotąsias pajėgas bei liudija, jog iš armijos į visuomenę ištransliuojama karinė kultūra taip pat buvo labai žemame lygyje – profesionalios karinės kultūros tarsi nebuvo.

Tačiau visai kitoks vaizdas atsiveria žiūrint į 2016-ųjų metų duomenis⁹⁹, kuomet jau 58 procentai respondentų teigė, jog jų artimasis, gavęs šaukimą, turėtų atlikti privalomąją karo tarnybą ir tik 27 procentai vis dar ieškotų būdų, kaip tos tarnybos galima būtų išvengti. Ties šio klausimo duomenimis taip pat verta būtų atkreipti dėmesį į rezultatų pokyčius ties 2008-aisiais metais – kaip ir prieš tai aptartuose duomenyse, taip ir čia yra matomas gana ženklus šuolis: lyginant su pateiktais 2006-ųjų metų duomenimis, 2009-ieji parodo, jog pritariančių artimųjų privalomajai tarnybai padaugėja iki penkiasdešimties procentų, o bandančių padėti išvengti tarnybos sumažėja iki trisdešimt penkių procentų. Iš šių duomenų galima daryti prielaidą, jog kariuomenė sparčiai juda link savo tikslo ir gerina įvaizdį visuomenės akyse, kartu tą visuomenę militarizuodama ir primesdama jai dar daugiau savo karinės kultūros elementų, kurie buvo aptarti kiek anksčiau.

⁹⁸ *Левада-центр*, „Служба в армии и военная угроза России.“

⁹⁹ Ten pat.

Pokyčių rezultatai

Taigi, ką reiškia visi šie aptarti reformos aspektai Rusijos karinei kultūrai? Prisimenant kas yra pagrindinis karinės kultūros elementas – kario etikos kodeksas, susidarantis iš tokių sąvokų kaip moralė, profesionalumas, lojalumas, atsakomybė, korporatyvumas ar bendruomeniškumas, bei daugelio kitų – pagaliau galima aptarti, ar būta tikro pokyčio šioje sferoje.

Pritaikant darbe naudojamą teorinę prizmę, jau galima buvo pastebėti, jog iki Gruzijos karo 2008-aisias metais, Rusijos ginkluotųjų pajėgų būklė buvo nepavydėtina: po visų reformų bandymų, profesionalumo nei kariai, nei karininkai nebuvo išmokyti, šauktinių motyvacija tarnauti net, ko gero, negalėtų būti atvaizduota jokioje skalėje, mat jos paprasčiausiai nebuvo. Prie to, kaip jau buvo kalbėta, smarkiai prisidėjo diedovščina, korupcija, nepakankamas kariuomenės finansavimas ir visuomenės nenoras išlaikyti didžiulės ir neprofesionalios šauktinių kariuomenės.

Karinė kultūra iki Gruzijos, jeigu tai dar galima vadinti kultūra, praktiškai niekuo nesiskyrė nuo sovietmečio armijos, kur pagarbos kario gyvybei neegzistavo, elementarių patogumų jam nebuvo suteikiama, nes vis dar vyravo A. Suvorovo karių auklėjimo praktika – brutalus ekstremalaus pasiaukojimo diegimas tėvynės labui ir negailint savęs bei kenčiant viską, kas atitenka kario daliai. Šiame Rusijos armijos etape vis dar buvo priimtini didžiuliai mūšio nuostoliai, nes technologinis atsilikimas nuo Vakarų pasaulio neleido žiūrėti į karius kitaip, nei į masę, kuri turėjo bet kokia kaina nugalėti, net ir neturėdama pakankamo aprūpinimo.

Nenuostabu, kad visuomenė, matydama tokią kariuomenę, nenorėjo jos palaikyti, nematė tikslo siųsti ten savo sūnų, kuriuos vėliau išnaudotų aukšto rango karininkai ir generolai vardan pelno sau. Besikūrusios pilietinės organizacijos, tokios kaip karių motinų draugijos, kovojusios už karių teisių apsaugojimą ir praktiškai padėdavusios išvengti tarnybos, tik dar labiau supriešino jėgos struktūras ir civilinę visuomenę.

Tuo pat metu, XX a. dešimtajame dešimtmetyje vis dar vyravo tam tikra euforija, susijusi su sovietmečio žlugimu bei vakarietiško gyvenimo viltimi – taikaus, demilitarizuoto ir laisvo. Tai, žinoma, stipriai prieštaravo sovietinių generolų vizijoms apie militarizuotą visuomenę, bet, kadangi tiek valdžia, tiek tie patys civiliai nepasidavė kariuomenės spaudimui, kuri negavo tinkamo dėmesio, ši tapo uždaresnė, o generolai pradėjo rūpintis savo gerove. Toks vadovybės savanaudiškumas nulėmė tai, jog karinė Rusijos kultūra buvo praktiškai sunaikinta – profesionalūs karininkai tapo ne tik ekonomiškai, bet ir moraliai korumpuotais sandėlininkais, išpardavinėjusiais valstybinį turtą tam, kad galėtų pramaitinti savo šeimas, eiliniai kariai ieškodavosi papildomo darbo už dalinių teritorijų, o apie

karines taktikos ar dar kokias panašias pratybas negalėjo būti nė kalbos, mat visa infrastruktūra po truputį griuvo, didžioji dalis technikos jau buvo sugedusi (ką parodė Gruzijos karas), o likusia dalimi net ne visi kariai būtų mokėję naudotis.

Akivaizdu, kad tokia amoralė, korumpuota ir atsilikusi karinė kultūra negalėjo padaryti didelio poveikio besivysčiusiai, euforiškos laisvės idėjos vedinos visuomenės. Tačiau ilgainiui ta euforija blėso, ypač pasireiškus ekonominei krizei – pamažu visuomenė susitaikė, kad vakarietiška gyvenimo kultūra jiems nepasiekiamą. Kažkur tuo momentu pasikeitė ir valdžia – prezidentu tapo V. Putinas, kuris staigiai iškilęs į valdžią iš jėgos struktūrų, neturėjo galimybės susiformuoti kitokio patikimo bendražygių rato, kaip tik iš tų žmonių su kuriais tarnavo. Naujasis prezidentas iš naujo atsigrėžė į karinę politiką – paskirdamas į aukštus valdžios postus buvusius savo bendražygius iš KGB, įvairius aukšto rango karininkus, o atleistus generolus priimdamas dirbti valstybiniame aparate¹⁰⁰, jis iš anksto užprogramavo valstybės politikos kursą – į militarizaciją – politikai, kuri pirmenybę teikia kariniams problemų sprendimo būdams.

Tačiau militarizacija nebuvo galima be šlovingosios kariuomenės atgaivinimo, o tam reikėjo ne tik milžiniško finansavimo, bet ir tam tikrų ginkluotųjų pajėgų žygdarbių, už kuriuos jas galima būtų aukštinti. Pirmuoju tokiu bandymu tapo antrasis Čėčėnijos karas, kurio politinis tikslas buvo revanšas už pirmąjį pralaimėjimą. Jeigu pirmojo karo metais visuomenė visiškai nesuprato, už ką ten buvo kariaujama, tai antrojo konflikto metu kariuomenės palaikymas jau buvo ženkliai didesnis, o visuomenė tikėjo teritorinio vientisumo ir terorizmo pažabojimo svarba. Panašias mintis apie visuomenės palaikymo mobilizavimą išreiškia ir A. Monaghan'as, kuris savo straipsnyje teigia, jog Rusijos užsienio politika dažnai nukreipta į vidinį šalies mobilizavimą ir režimo palaikymą – tai jis vadina negatyvia mobilizacija skatinant baimę ir priešišumą išoriniams veikėjams.¹⁰¹

Vis dėlto, kiek padidėjęs kariuomenės palaikymas nepaskatino jokių žymesnių reformų iki pat Gruzijos konflikto, kuomet ir buvo pamatyti visi trūkumai – profesionalių karininkų trūkumas, pasenusi technika ir sovietmečio masinės mobilizacijos taktika nebeveikė. Tad vos po kelių mėnesių buvo paskelbtas reformų planas. Šįkart, kaip galima buvo matyti praeitoje šio darbo dalyje, reforma iš tikrųjų buvo vykdoma – ženkliai išaugęs finansavimas, naujos technikos pirkimai bei dešimtimis kartų padidėję karinių pratybų bei netikėtų patikrinimų skaičiai, pagaliau pradėta rūpintis karių gyvenimo sąlygomis daliniuose ir jų teisių užtikrinimo klausimais, įsteigta karo policija. Reforma palietė ir taktinį lygmenį: Gruzijos karas parodė, jog sovietmečio divizijos, turėjusios priimti mobilizuotą rezervą buvo

¹⁰⁰ Z. Barany, *Civil-military relations and institutional decay: explaining Russian military politics*, p. 593

¹⁰¹ A. Monaghan, p. 8

neefektyvios, o iš sandėlių ištraukta karinė technika nesugebėjo nuvažiuoti į karo lauką¹⁰². Taigi, kariuomenė buvo pertvarkyta į naujas, nuolatinio parengtumo brigadų formuotes, kurios indikuoja perėjimą prie modernaus kariavimo būdo – mobilaus ir greito, technologijomis paremto karo. Tam tikra prasme, ši reforma netiesiogiai kėsina į beveik du amžius vyraujančią santvarką, pagal kurią šalies gynyba yra užtikrinama masių mobilizacija į tas divizijas, kurios buvo panaikintos.¹⁰³ Tiesa, priešingai negu galėjo tikėtis A. Golts'as 2012-aisiais metais rašydamas savo straipsnį, 2017-aisiais visai nepanašu, jog Rusija judėtų link šauktinių kariuomenės atsisakymo. Ypač stipriai pradėdama tuo abejoji, kuomet matoma, kaip agresyviai yra vykdoma visuomenės militarizacijos programa.

Būtent šios reformos metu akivaizdžiai pasireiškė kariuomenės indėlis į valstybės politikos formavimą – visuomenės militarizacijos laipsnis šoktelėjo į neregėtas, nuo SSRS laikų, aukštumas. Tūkstančiai organizacijų, kurios veikė tiesiogiai remiamos Gynybos ministerijos, nusitaikė į vaikus – pradėjo formuoti būsimus karius (prisiminkime Jaunosios armijos pavyzdį), o mokyklose pradėjo skambėti idėjos apie pradinio karinio pasirengimo pamokų grąžinimą bei įvairių fizinių normatyvų taikymą. Tokiu būdu patvirtinama dar šio darbo įvade išsakyta prielaida, jog Rusijoje neegzistuoja savarankiška civilinė kultūra – ji yra subordinuojama karinei kultūrai ir valstybės pagrindiniam interesui, kuris pasireiškia per pagrindinę politikos kryptį – karą. Nes tik karo būsena leidžia mobilizuoti visuomenę ir priversti ją palaikyti valdžią.¹⁰⁴ O kadangi visuomenė nuo pat mokyklos yra indoktrinuojama sukarintomis-patriotinėmis vertybėmis, tai ji, be jokio kritinio apmąstymo ar pasipriešinimo, besąlygiškai palaiko įvairių karų iniciatyvas, ypač jeigu šie pristatomi kaip gynybiniai, prevenciniai ir, žinoma, sėkmingi.

Tokios kryptingos visuomenės militarizacijos programos rezultatas gali būti apibendrintas rusiškoje žiniasklaidoje 2016-aisiais metais pasirodžiusio straipsnio antrašte: „Šaukimas 2016 – vietų nėra“¹⁰⁵. Tokia skambi antraštė bando parodyti, jog kariuomenės populiarinimui skirtos iniciatyvos davė savo rezultatą – jaunimas veržiasi tarnauti tėvynei, viršydamas visas numatytas kvotas, kurių, beje, iki reformos pradžios komplektavimo skyriai negalėdavo tinkamai įvykdyti, kadangi „šimtai tūkstančių bėgo nuo šaukimo“¹⁰⁶ – vien Maskvos regione 2011-aisiais metais buvo apie 45 tūkstančius

¹⁰² Aleksandr Golts, „Russian military reform and Shoigu's poisoned chalice“, *OpenDemocracy*, 2012. <<https://www.opendemocracy.net/od-russia/aleksandr-golts/russian-military-reform-and-shoigu%e2%80%99s-poisoned-chalice>> [žiūrėta 2017.05.01]

¹⁰³ A. Golts.

¹⁰⁴ *Левада-центр*, „Хотят ли русские войны. Война и террор в восприятии россиян“, 2016.03.23. <<http://www.levada.ru/2016/03/23/hotyat-li-russkie-vojni-vojna-i-terror-v-vospriyatii-rossiyan/>> [žiūrėta 2017.05.01]

¹⁰⁵ Роман Крецул, „Призыв 2016 – мест нет“, *Izvestia.ru*, 2016.03.30. <<http://izvestia.ru/news/607991>> [žiūrėta 2017.05.01]

¹⁰⁶ Ten pat.

šaukimo vengimo atvejų¹⁰⁷. Taip pat, Gynybos ministro S. Šoigu teigimu, kad pagal kontraktą tarnaujančių karių skaičius pagaliau viršijo šauktinių skaičių apie 14 tūkstančių¹⁰⁸. Kaip matome, arba per penkerius metus itin smarkiai buvo pažengta sprendžiant šaukimo vengimo klausimus, arba oficiali statistika nesutampa su tikrove. Vis dėlto, kadangi darbas, didžiaja dalimi paremtas oficialiais pasisakymais ir viešai prieinamais duomenimis, darytina prielaida, jog situacija, iš tikrųjų, pagerėjo.

Galiausiai, negalima pamiršti itin reikšmingo įvykio, po kurio tarptautinė bendruomenė galėjo matyti, kaip pasikeitė Rusijos karinė kultūra – Krymo aneksija ir karas Rytų Ukrainoje. Būtent šis konfliktas tapo kulminacija ir, kone, finaliniu reformos krypties patikrinimu. 2014-aisiais metais patvirtinta nauja karinė doktrina jau nebesiremia vien tik konvencinio karo priemonėmis ar masine mobilizacija. Doktrina, kuri dabar yra įvardijama kaip Gerasimovo doktrina¹⁰⁹, numato hibridinio karo galimybes, kuomet pradedama kariauti netradiciniais būdais – šis dokumentas pabrėžia specialiųjų operacijų pajėgų panaudojimą tokiuose konfliktuose (tam tikros priešakinės pajėgos, kurių pritrūko Gruzijos kare), kartu pasitelkiant moderniausias informacinių technologijų galimybes ir žvalgybą. Ši doktrina įrodo ir parodo ne tik teorinį, bet ir praktinį Rusijos armijos karinės kultūros pokytį, lyginant su tuo, kas buvo iki Gruzijos karo. Su lyg Ukrainos karo pradžia tampa aišku, jog Rusijos ginkluotosios pajėgos persvarstė savo tradicinius kariavimo metodus ir vietoje stambių karinių vienetų naudoja mažesnius, itin manevringus (prisiminkime kiek aukščiau minėtą pajėgų perdislokavimą į Krymą) karinius junginius, kartu pasitelkdama ir civilius bei informacinę erdvę.¹¹⁰ Šis konfliktas taip pat parodo ne tik pačių specialiųjų pajėgų išaugusį vaidmenį konfliktų metu, jų aprūpinimą bei pasiruošimą, tačiau kartu atskleidžia ir tai, kaip buvo indoktrinuota visuomenė per visus tuos reformos metus. Ypatingai gerai tą parodo apklausų duomenys: kaip ir po Gruzijos kampanijos, taip ir su Ukrainos karo pradžia, V. Putino palaikymo reitingas ženkliai pakilo iki 89 procentų ir tuo pačiu 69 procentai apklaustųjų manė, jog valstybė turi tęsti savo politiką, nepaisant visų jai taikomų sankcijų; 64 procentai palaikė savanorių pajėgų kariavimą Ukrainos konflikte, o 40 procentų pasisakė už tiesioginį ginkluotųjų pajėgų įvedimą į Ukrainą.¹¹¹ Lygiai tokias pat tendencijas rodo ir apklausos, susijusios su Rusijos įsitraukimu į Sirijos konfliktą – karinių veiksmų palaikymas ten išaugo iki 72 procentų, kuomet prasidėjo tiesioginiai ginkluotųjų pajėgų veiksmai toje šalyje ir kariuomenė pradėjo transliuoti šios

¹⁰⁷ A. Bryce-Rogers, p. 360

¹⁰⁸ Р. Крецул, „Призыв 2016 – мест нет.“

¹⁰⁹ M. Elisa Dugas, p. 40

¹¹⁰ Can Kasapoglu, „Russia’s renewed military thinking: non-linear warfare and reflexive control.“ NATO defence college, Rome, No. 121. 2015. p. 3

¹¹¹ Левада-центр, „Хотят ли русские войны. Война и террор в восприятии россиян.“

operacijos svarbą visuomenei, kuriai iki tol terorizmo ir Sirijos klausimai nebuvo aktualūs.¹¹² Taigi, po visų šių duomenų pateikimo, galima pereiti prie tam tikrų išvadų.

Išvados

Išnagrinėjus Rusijos ginkluotųjų pajėgų būklę iki Gruzijos karo ir po jo, kokias išvadas galima pasidaryti apie šios šalies karinę kultūrą? Prisimenant karinės kultūros apibrėžimą – kuris teigia, jog tai yra įsitikinimų sistema, reguliuojanti kasdienį kario gyvenimą, kartu tampanti jo kultūrinis palikimas, kurį jis perduoda kitiems individams – verta atkreipti dėmesį į tai, kas galėjo būti išvelgta šiame darbe „tarp eilučių“: viso pasaulio šalių kariuomenės (ir Rusija čia ne išimtis) visuomet tarnavo kaip viena iš nacionalinio identiteto atramų¹¹³. Tai ypač stipriai pasireiškėdavo Sovietų sąjungoje, kuomet armija formuodavo „tinkamus“ piliečius. Tai turėjo būti paveldėta ir Rusijos Federacijos.

Tačiau, kaip galima buvo pamatyti pirmojoje šio tyrimo dalyje, posovietinė Rusijos armija negalėjo būti nacionalinio identiteto ramsčiu, kadangi pati tą identitetą buvo praradusi. Ginkluotosios pajėgos, turėjusios reprezentuoti šalies istorinį tęstinumą per įvairius politinius režimus ir simbolizuoti nacionalinę vienybę – to padaryti nesugebėjo. Posovietinėje kariuomenėje karinė kultūra buvo praktiškai sunaikinta: profesionalaus kario, karininko ar generolo portretas, apie kurį kalbėjo S. Huntington'as ir M. Janowitz'as, buvo nušluotas korumpuoto, nelojalaus ir savanaudiško individo su ginkluotųjų pajėgų uniforma įvaizdžio. Kario uniforma – jo pasididžiavimas ir garbingo statuso rodiklis – po SSRS griūties ir iki pat Gruzijos karo buvo ne kas kita, bet korumpuotos ir amoralios karinės kultūros simbolis. Kultūros, kurios laisvės euforijos ir vakarietiško gyvenimo vilties apimta visuomenė negalėjo priimti.

Civilinė kariuomenės kontrolė – dar vienas iš aptartų jos profesionalumo ir išsivysčiusios karinės kultūros rodiklių – taip pat neveikė. O jeigu valdžia ir bandė sukontroliuoti savo ginkluotąsias pajėgas ir nurodyti, ką bei kaip šioms reikia daryti – armijai paprasčiausiai jau trūko profesionalumo, kuris būtų įgalinęs ją veikti ir vykdyti duotus įsakymus, net jeigu pastarieji prieštaravo kariuomenės norams ar įsitikinimams.

Lūžiniu momentu, kuomet grįžo dėmesys kariuomenės poreikiams ir jos karinei kultūrai, tapo darbo antrojoje dalyje aptariamas Gruzijos karas. Būtent po jo mes galime matyti, kaip sparčiai keičiasi Rusijos ginkluotosios pajėgos ir savo naująjį veidą parodo Ukrainos įvykių metu. Nuo 2008-ųjų metų sparčiai gaivintas kariuomenės prestižas iš tiesų pakilo į neregėtas nuo sovietmečio

¹¹² *Левада-центр*, „Хотят ли русские войны. Война и террор в восприятии россиян.“

¹¹³ Stephen L. Webber, „Public attitudes toward the armed forces in Russia: do they count?“ Stephen J. Cimbala (ed.), *The Russian military into twenty-first century*. London, Routledge, 2013. p.163

aukštumas: kariai ir karininkai vėl, daugiau ar mažiau, galėjo pasigirti savo profesionalumu, įgytu daugybės įvairių prabybų metu; karinė technika pagaliau vėl buvo modernizuojama pagal Rusijos technologines galimybes, užuot stovėjusi nereikalinga ir nenaudojama sandėliuose, kaip tau buvo iki Gruzijos. Pagaliau, visuomenės požiūris į šalies ginkluotąsias pajėgas buvo pakeistas – nuo beveik visiško susipriešinimo XX a. dešimtajame dešimtmetyje, iki praktiškai besąlygiško kariuomenės ir valdžios iniciatyvų palaikymo po Ukrainos.

Visi šie pokyčiai po Gruzijos indikuoja, jog, iš tiesų, Rusijos karinė kultūra keičiasi. Dabar vėl galima pradėti kalbėti apie Rusijos armiją ne tik kaip apie patriotinio auklėjimo įrankį, bet ir kaip apie profesionalus, išmanančius savo darbą, išugdančią instituciją. Tiesa, kol kas Rusijos karininko-profesionalo apibrėžimas negali pilnai sutapti su S. Huntingtono ar M. Janowitz'o profesionalų apibrėžimais, kadangi vis dar daug atveju, kuomet karininkai dalyvauja politikoje ar kitaip bando paveikti sąlyginai civilinės valdžios sprendimus – šioje vietoje ties profesionalumu dar yra kur pasitempti. Tiesa, derėtų nepamiršti, jog šių autorių profesionalaus kario portretas dažniausiai buvo taikomas demokratinėms valstybėms, tad, galimai, autoritarinėje valstybėje kario nedalyvavimas politikoje nėra reikšmingas jo profesionalumo pažeidimas. Vis dėlto, visais kitais punktais, tiek kariai, tiek karininkai jau gali būti vertinamai pagal minėtų autorių siūlomus kriterijus: pasiruošimą, savireguliaciją, atsakomybę, bendruomeniškumą ir ekspertiškumą.

Karių tarnybos sąlygų gerėjimas, technologijų įvedimas ir mokymai jomis naudotis taip pat leidžia daryti išvadą, jog A. Suvorovo įvestas ir D. Adamsky plėtojamas požiūris į šios šalies karius – atgyveno. Nors ir matome, jog vis dar išlieka brutalumo ir neteisybės požymių, tačiau su tuo yra aktyviai (bent jau rusiškosios žiniasklaidos teigimu) kovojama karo policijos ir įvairių organizacijų. Į karius nebežiūrima kaip į utilizuoti skirtą masę – dabar jie matomi kaip tėvynės gynėjai, maksimaliai įmanomai aprūpinti technologinėmis priemonėmis, palengvinančiomis kovines ir tarnybos užduotis. Pateikti pavyzdžiai rodo, jog technologijos pradeda rūpėti armijai, o tai prieštarauja D. Adamsky išsakytiems teiginiams apie tai, kad technologijos Rusijoje yra tik masės daugiklis ir nieko daugiau. Šio autoriaus strateginio pakantumo sąvoka taip jau sunkiau randa savo vietą, kadangi, pasikartojant, į karių gyvenimo sąlygas žiūrima daug rimčiau ir atsakingiau, negu tai buvo daroma iki Gruzijos karo metų.

Taigi, akivaizdu, jog Rusijos karinė kultūra stipriai ir sparčiai keitėsi po įvykių Gruzijoje, kas parodo ir tam tikrą savirefleksijos atsiradimą karinėse struktūrose. Dėl to jau nebegalima akiai kalbėti apie tai, kad Rusijos karinė kultūra vis dar tokia pati – sovietinės diedovščinos ir korupcijos persmelkta terpė, kurioje nėra vietos profesionalumui ir pagarbos žmogui. Dabar mes matome naują kultūrą, kuri ne tik plėtojama ir diegiama kariams, bet taip pat ir ištransliuojama į visuomenę, pateikiant

ją kaip sukarinto-patriotinio ugdymo programą, kuri turėtų užpildyti tas „sucivilėjusios“ kultūros spragas, kurios spėjo atsirasti karinės kultūros merdėjimo laikmečiu. Tiesa, galima pastebėti, jog tradicinis kariuomenės primetamas požiūris dėl šauktinių, kaip kariuomenės pagrindo, palaipsniui kinta – didėja pagal kontraktą tarnaujančių karių skaičius, kinta šauktinių ir profesionalų proporcijos. Vadinasi, kinta ir kariuomenės požiūris – prisitaikoma prie kompromiso. Tačiau eidamos link kompromiso vienur, kitur ginkluotosios pajėgos įgauna daugiau svarbos: kariuomenė vėl užėmė savo nacionalinės atramos vietą, išstumdama visas kitas alternatyvas ir aktyviai ėmėsi militarizuoti visuomenę. Kaip žinome, militarizmas – tai ideologija, kuri pagrindinį vaidmenį skiria būtent kariuomenei bei jos kultūrai ir pirmenybę teikia kariniams problemų sprendimo būdams. Būtent tai galima buvo įžvelgti antroje šio darbo dalyje.

Apibendrinant visą kas buvo išsakyta šiame darbe – Rusijos karinė kultūra tikrai nestovi vietoje ir po Gruzijos karo nuolatos keičiasi. Todėl, kaip jau ne kartą paminėta, negalima akiai pasikliauti iki 2008-ųjų metų reformos pradžios parašytais šaltiniais ir autorių pasisakymais apie Rusijos ginkluotųjų pajėgų būklę bei ant to pagrindo daryti išvadas apie esamą Rusijos Federacijos karinės kultūros būseną bei pačios armijos pajėgumus, karių motyvaciją tarnauti ir ginti tėvynę, o taip pat apie visuomenės santykį su šalies jėgos struktūromis. Vien kario profesionalumo pokyčiai, kartu su visuomenės nuomonės svyravimais, pritaikant pasirinktų autorių teorinę prieigą parodė, jog tiriamas objektas yra dinamiškas. Taigi, būtina nuolatos iš naujo apmąstyti šiuos pokyčius ir tik tuomet daryti vienokias ar kitokias prielaidas apie tolimesnę šios šalies užsienio ar vidaus politikos raidą.

Literatūros sąrašas

- Adamsky, Dima, *The culture of military innovation*. Stanford University Press, Stanford, 2010.
- Barabanov, Mikhail, „Testing a „New Look.“ Ukrainian conflict and military reform in Russia“, *Russia in Global Affairs*, 2014. <<http://eng.globalaffairs.ru/number/Testing-a-New-Look-17213>> [žiūrėta 2017.04.29]
- Barany, Zoltan, *Civil-military relations and institutional decay: explaining Russian military politics*. Europe-Asia studies, Routledge, 2008.
- Barany, Zoltan, „Politics and the Russian Armed forces“, Zoltan Barany, Robert G. Moser (ed.), *Russian Politics. Challenges of Democratization*. Cambridge University Press, 2001.
- Bogoslovskaya, Y., E. Polyakova, Y. Vilenskaya, „The soldiers’ mothers of St. Petersburg: a human rights movement in Russia.“ Stephen J. Cimbala (ed.), *The Russian military into twenty-first century*. London, Routledge, 2013.
- Brannon, Robert, *Russian civil-military relations*. Ashgate Publishing Limited, England, 2009.
- Bryce-Rogers, Athena, „Russian military reform in the aftermath of the 2008 Russia-Georgia war“, 2013.
- Douglas, Nadja, „Civil-Military relations in Russia: Conscript vs. Contract army, or how ideas prevail against functional demands“, *Journal of Slavic military studies*. Routledge, 2014.
- Dugas, Mari Elisa, „Between Georgia and Crimea: the social dimensions of war for the Russian military“. Wellesley College, Honors Thesis Collection, paper 336, 2016.
- Eichler, Maya, *Militarizing men, gender, conscription and war in post-soviet Russia*. Stanford University Press, Stanford, California, 2012.
- English, Allan D., *Understanding Military Culture: a Canadian perspective*. McGill-Queen’s University press, Montreal & Kingston, London, Ithaca, 2004.
- Feaver, Peter D., *Armed Servants*. Harvard University Press, Cambridge, 2005.
- Giles, Keir, „A new phase in Russian military transformation“, *The Journal of Slavic Military Studies*, 27:1, Routledge, 2014.
- Golts, Aleksandr, „Russian military reform and Shoigu’s poisoned chalice“, *OpenDemocracy*, 2012. <<https://www.opendemocracy.net/od-russia/aleksandr-golts/russian-military-reform-and-shoigu%e2%80%99s-poisoned-chalice>> [žiūrėta 2017.05.01]
- Herspring, Dale, „A. Serdyukov and the Russian military“, *Problems of Post-Communism*. Routledge, 2014.
- Herspring, Dale, „Civil-military relations in the US and Russia“, *Armed forces & Society*, Vol. 35, 2009.
- Huntington, Samuel, *The soldier and the state. The theory and politics of civil-military relations*. Harvard university press, London, 2003.
- Janowitz, Morris, *The professional soldier. A social and political portrait*. The Free Press, New York, 1968.
- Karazijaitė, Goda, „Rusijos karinė modernizacija Ukrainos įvykių kontekste“, *Bernardinai.lt*, 2015.01.14 <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-01-14-goda-karazijaite-rusijos-karine-modernizacija-ukrainos-ivykiu-kontekste/126281>> [žiūrėta 2017.04.29]
- Kasapoglu, Can, „Russia’s renewed military thinking: non-linear warfare and reflexive control.“ NATO defence college, Rome, No. 121. 2015.

- Laruelle, Marlene, *In the name of the nation. Nationalism and Politics in Contemporary Russia*. USA, Palgrave Macmillan, 2009.
- Monaghan, Andrew, *Russian state mobilization. Moving the country on to a war footing*. The Royal Institute of International Affairs, London, 2016.
- Murray, Williamson, „The Future of American military culture. Does military culture matter?“ *Orbis*, Vol. 43, Issue 1, 1999.
- Petraitis, Daivis, „Naujasis karinis Rusijos veidas“, *Krašto apsaugos ministerija*, 2014.
- Renz, Bettina, „Russian military capabilities after 20 years of reform“, *Global Politics and Strategy*. Routledge, 2014.
- Spivak, Andrew L., William A. Pridemore, *Conscription and reform in the Russian army*. NCEEER, Washington, 2004.
- *Technologijos.lt*, „Gruzijos-Rusijos karo pamokos“, 2013. <<http://www.technologijos.lt/n/technologijos/karyba/S-30586/straipsnis/Gruzijos-Rusijos-karo-pamokos>> [žiūrėta 2017.03.22]
- Thornton, Robert, „There is no one left to draft: the strategic and political consequences of Russian attempts to end conscription“. *The Journal of Slavic Military Studies*, Routledge, 2013.
- Walker, Shaun, „Russia builds replica Reichstag so children can recreate 1945 victory“, *The Guardian*, 2017.02.22. <<https://www.theguardian.com/world/2017/feb/22/russian-replica-to-give-children-chance-to-storm-the-reichstag>> [žiūrėta 2017.04.24]
- Webber, Stephen L., „Public attitudes toward the armed forces in Russia: do they count?“ Stephen J. Cimbala (ed.), *The Russian military into twenty-first century*. London, Routledge, 2013.
- *Army-blog.ru*, „Дедовщина в армии“, Spalis, 2015 m. <<https://army-blog.ru/dedovshhina-v-armii/>> [žiūrėta 2017.03.21]
- *Vesti.ru*, „Владимир Путин: без армии не будет страны“, 2006. <<http://www.vesti.ru/doc.html?id=78525&cid=7>> [žiūrėta 2017.04.17]
- Гаврилов, Юрий, „Дедовщина не вернется“, *Российская Газета*, 2016.11.01. <<https://rg.ru/2016/11/01/v-armii-rf-v-chetyre-raza-sokratilos-chislo-neustavnyh-otnoshenij.html>> [žiūrėta 2017.04.30]
- Гаврилов, Юрий, „Прокурор не промахнется“, *Российская Газета*, 2014.06.02. <<https://rg.ru/2014/06/02/prokuror.html>> [žiūrėta 2017.04.30]
- *Газета.ру*, „Адмирал Григорович выполнил артиллерийскую стрельбу в Средиземном море“, 2017.04.25 <<https://www.gazeta.ru/army/news/9967811.shtml>> [žiūrėta 2017.04.29]
- *Газета.ру*, „В Астраханской области прошли стрельбы с С-300 и С-400“, 2017.04.14. <<https://www.gazeta.ru/army/news/9924761.shtml>> [žiūrėta 2017.04.29]
- *Газета.ру*, „Военные ЮВО провели первые стрельбы из минометов Тюльпан и пушек Пион“, 2014.04.13 <<https://www.gazeta.ru/army/news/9917819.shtml>> [žiūrėta 2017.04.29]
- Гридасов, Андрей, „Миобороны будет 5 лет воспитывать патриотов конкурсами и фестивалями“, *Izvestia.ru*, 2016.02.18. <<http://izvestia.ru/news/604354>> [žiūrėta 2017.04.30]
- Гудков, Лев, „Прославление победы – способ коллективного самоутверждения“, *Лента.ру*, 2016. <<http://www.levada.ru/2016/05/08/proslavlenie-pobedy-sposob-kollektivnogo-samoutverzhdeniya/>> [žiūrėta 2017.04.18]
- Добрынина, Екатерина, „Дедовщины в армии стало меньше“, *Российская Газета*, 2013.10.03. <<https://rg.ru/2013/10/03/dedovshhina-site.html>> [žiūrėta 2017.05.01]
- ДОСААФ, „Концепция развития и повышения эффективности патриотического (военно-патриотического) воспитания в ДОСААФ России в 2016-2020 годах“, 2015.10.06.

- <http://www.dosaaf.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=220> [žiūrėta 2017.04.24]
- Затари, Амалия, „Россия не скупится на оборону“, *Gazeta.ru*, 2017.04.24. <<https://www.gazeta.ru/army/2017/04/24/10641629.shtml>> [žiūrėta 2017.04.29]
 - Злотин, Леонид, „Военный человек и закон“, *Izvestia.ru*, 2014.02.05. <<http://izvestia.ru/news/565166>> [žiūrėta 2017.04.30]
 - Крецул, Роман, „78% россиян хотят вернуть уроки НВП“, *Известия*, 2016.09.01. <<http://izvestia.ru/news/629925>> [žiūrėta 2017.04.24]
 - Крецул, Роман, „Призыв 2016 – мест нет“, *Izvestia.ru*, 2016.03.30. <<http://izvestia.ru/news/607991>> [žiūrėta 2017.05.01]
 - *Левада-центр*, „Служба в армии и военная угроза России“, 2016.02.18. <<http://www.levada.ru/2016/02/18/sluzhba-v-armii-i-voennaya-ugroza-rossii/>> [žiūrėta 2017.05.01]
 - *Левада-центр*, „Хотят ли русские войны. Война и террор в восприятии россиян“, 2016.03.23. <<http://www.levada.ru/2016/03/23/hotyat-li-russkie-vojni-vojna-i-terror-v-vospriyatii-rossiyan/>> [žiūrėta 2017.05.01]
 - Маджумдар, Дейв, „Российская армия берет вес не по силам?“, *Inosmi.ru*, 2016.01.27. <<http://inosmi.ru/military/20160127/235187847.html>> [žiūrėta 2017.04.30]
 - Михайлов, Алексей, Дмитрий Бальбуров, „Шойгу отменил реформу военного образования“, *Известия*, 2013.01.09. <<http://izvestia.ru/news/542277>> [žiūrėta 2017.04.24]
 - Храмова, Светлана, „Внезапная проверка боеготовности началась на Каспийском флоте России“, *Izvestia.ru*, 2017.04.25 <<http://izvestia.ru/news/692063>> [žiūrėta 2017.04.29]

Summary

The current academic piece ‘The Social Aspect of Russian Military Culture: before and after the Georgian war’ focuses on Russia’s military from a different angle in contrast to most popular accounts. This work primarily studies Russian military culture, more specifically, its post-Georgian War transformation. While most academics examine the change of military power in terms of technological, strategic, or tactical advantages, very few authors analyse the social evolution in the Russian military. What is more, most of those analyses had been produced before the Russo-Georgian War hence presenting a somewhat outdated picture of the Russian Army. The main aim of this paper is therefore to determine whether there have been any visible changes in the country’s military culture and military ethics and if so, how those changes affected Russia’s military and its relationship with the civil society. The current study also attempts to challenge the dominant view on the Russian military culture that denies occurrences of any significant transformations since the collapse of the Russian Empire.

The discussion starts by providing a suitable theoretical approach, definitions, and causes of military culture and military ethics. As stated in the paper, military culture is a complex subject, which forms the professional ethos of a soldier and military in general, becoming not only a rule to abide by but also embedded in culture of the nation. Afterwards, the discussion goes on towards a theoretical approach for the research and examines two theories of a professional soldier developed by Samuel Huntington and Morris Janowitz. These are supported by a theory of principal-agent, adjusted to comply with a civil-military relations theory by Peter Feaver. The given theoretical matrix is completed by Dima Adamsky and his culturally sensitive theory of strategic patience of the Russian society and military in particular.

In the process of the research, the study finds some significant transformations of the Russian military culture – thus dismissing the dominant approach towards it described earlier – and therefore achieves the aim of finding some meaningful evidence of military culture’s dynamism. The findings suggest that the shock of the Georgian War has finally managed to move Russian military culture towards modernisation and make it more professional in terms of what has been described by the theories used in the research process. Even more significant is the conclusion of this paper that suggests that such authors as D. Adamsky and others have become irrelevant in the context of Russia’s current military culture and its relationship with the civil society. The study also recommends rethinking and analysing carefully the ongoing changes in the Russian military and culture before making any forecasts of the country’s political course domestically and internationally.